

NATIONALPARK VADEHAVET

MILJØRAPPORT FOR FORSLAG TIL NATIONALPARKPLAN 2025-2030

NATIONALPARK VADEHAVET

2024

MILJØRAPPORT FOR FORSLAG TIL NATIONALPARKPLAN 2025-2030

NATIONALPARK VADEHAVET

NATIONALPARK VADEHAVET

PROJEKTNUMMER.: 22005337

DATO: 12. JUNI 2024

RÅDGIVER: WSP

PROJEKTLEDER: CLAUD.GOLDBERG@WSP.COM

FORFATTERE: CLAUD GOLDBERG, ERIK MANDRUP JACOBSEN.

KVALITETSSIKRET AF: MORTEN CHISTENSEN

GODKENDT AF: LEA BJERRE SCHMIDT

WSP

WSP.COM

INDHOLD

1	IKKE TEKNISK RESUMÉ	1
2	INDLEDNING	8
2.1	Lov, bekendtgørelse og målsætninger	8
3	FORMÅL OG PLANKONTEKST	10
3.1	Nationalparkens indhold og formål	10
3.2	Nationalparkplanens sammenhæng med andre planer og miljøbeskyttelsesmål	10
3.2.1	EU's habitat og fuglebeskyttelsesdirektiver	10
3.2.2	Naturbeskyttelsesloven	13
3.3	Vandområdeplaner	13
3.4	Andre planer	13
4	MILJØSTATUS OG MILJØVURDERING.....	14
4.1	Natur og landskab	14
4.1.1	Status	14
4.1.2	Målsætning	22
4.1.3	Vurdering	23
4.2	Kulturhistoriske værdier	26
4.2.1	Status	26
4.2.2	Målsætning	28
4.2.3	Vurdering	28
4.3	Friluftsliv, natur- og kulturoplevelser	30
4.3.1	Status	30
4.3.2	Målsætning	30
4.3.3	Vurdering	31
4.4	Undervisning, forskning og formidling	33
4.4.1	Status	33
4.4.2	Målsætning	34
4.4.3	Vurdering	35
4.5	Lokalsamfund og erhvervsliv	37
4.5.1	Status	37
4.5.2	Målsætning	38
4.5.3	Vurdering	39

4.6	Det trilaterale Vadehavssamarbejde, Verdensarvsområde..	41
4.6.1	Status.....	41
4.6.2	Målsætning.....	42
4.6.3	Vurdering.....	43
5	KUMULATIVE EFFEKTER.....	45
6	REFERENCESCENARIET.....	46
7	OVERVÅGNING OG AFVÆRGEFORANSTALTNINGER.....	48
	REFERENCER.....	49

1 IKKE TEKNISK RESUMÉ

Nationalpark Vadehavet blev udpeget i 2008 og indviet med udstedelse af en bekendtgørelse i 2010¹. Formålet med oprettelsen af Nationalparken var flersidigt og omfattede bevarelse af naturen, de landskabelige, geologiske og kulturhistoriske værdier, styrkelse af naturoplevelser, kulturhistoriske oplevelser, friluftsliv, forskning, undervisning, naturvejledning, udvikling af området til gavn for erhvervslivet og koordinering af udviklingen af det Trilaterale Vadehavssamarbejde.

I forbindelse med Nationalparken er etableret Nationalparkfond Vadehavet, der har til formål at etablere og udvikle parken. Nationalparkfonden har en bredt sammensat bestyrelse og afholder udgifterne til et sekretariat, der bistår bestyrelsen i dens arbejde og udfører opgaver i forbindelse med administration af fondens midler, planlægning og information mv.

Det følger af den nævnte bekendtgørelse og af Lov om Nationalparker² at Nationalparkerne løbende skal udarbejde Nationalparkplaner for 6-års perioder. Nærværende rapport indeholder en miljøvurdering af den tredje Nationalparkplan, der er udarbejdet for at dække perioden fra 2025-2030. Planen bygger videre på planerne for de første planperioder for henholdsvis 2013-2018 og 2019-2024. Indsatsområderne er fortsat de samme som i de tidligere planperioder, men baseret på erfaringer fra de tidligere planperioder er der sket en fortsat strategisk tilpasning.

På **Fejl! Henvisningskilde ikke fundet.** nedenfor er vist afgrænsningen af Nationalparken. Vadehavet blev i 2014 optaget på UNESCO's Verdensarvsliste, der har haft en forstærket betydning for det Trilaterale Vadehavssamarbejde, der er et af de nævnte indsatsområder i bekendtgørelsen for nationalparken.

Planen er omfattet af bekendtgørelse af lov om miljøvurdering af planer og programmer og af konkrete projekter (VVM)³. Det betyder at der skal udarbejdes en miljørapport, der vurderer den sandsynlige væsentligste indvirkning på miljøet ved planens gennemførelse herunder vurdering af rimelige alternativer.

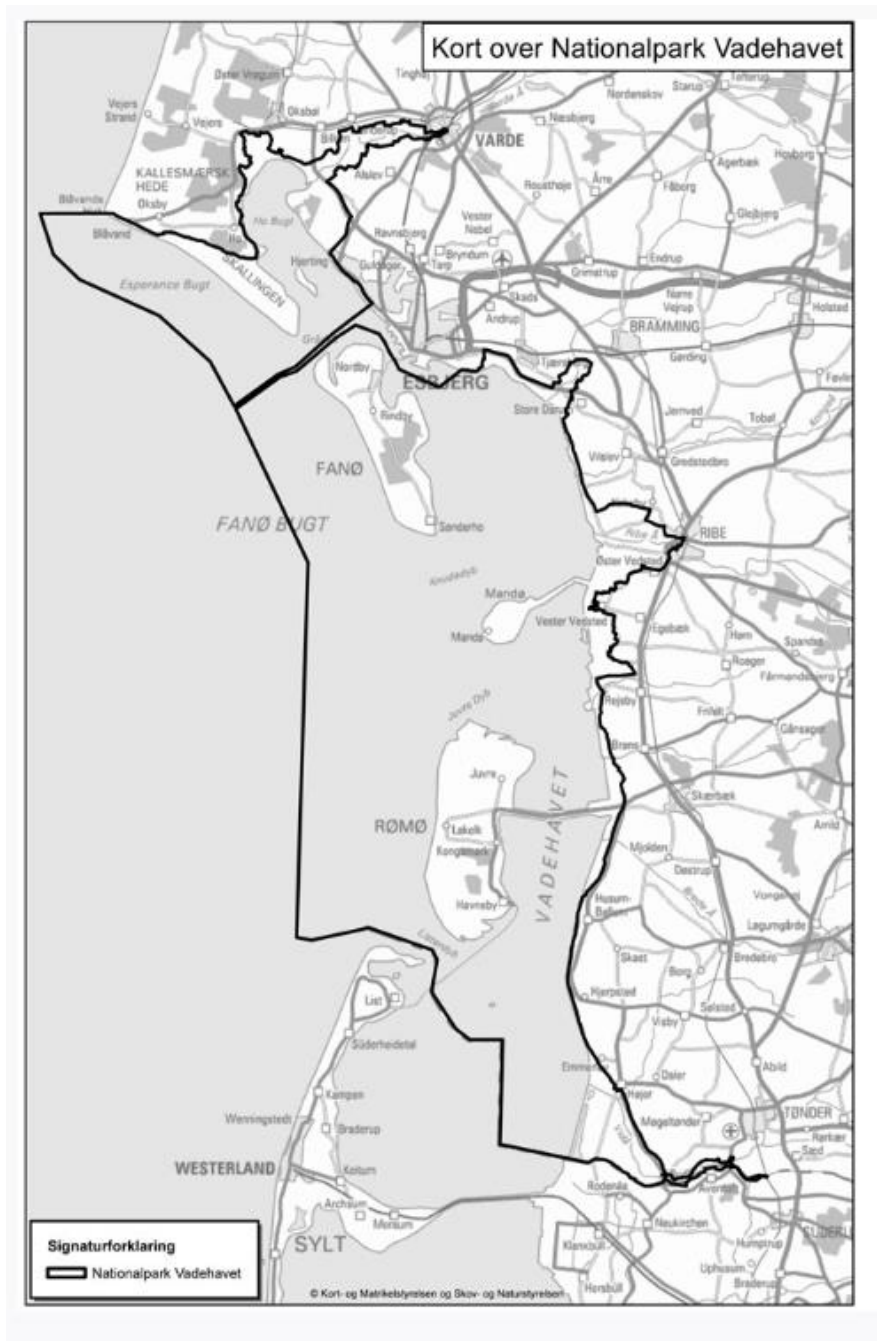
Miljøvurderingen er afgrænset til at omfatte relevante emner, der er behandlet i nationalparkplanen 2025-2030, og gennemgangen af de enkelte emner har en detaljeringsgrad, der svarer til den, der findes i selve planen.

Vurderingen følger kravene i den lovgivningsmæssige ramme, men der er desuden ved gennemførelse af denne, taget hensyn til de bemærkninger, der er indkommet i høringsperioden. De forskellige faser ved udarbejdelsen af Nationalparkplanen er beskrevet i kapitel 2.

¹ Bekendtgørelse om nationalpark Vadehavet. Bekendtgørelse nr. 1159 af 30/09/2010.

² Bekendtgørelse af lov om nationalparker. Bekendtgørelse nr. 685 af 26. maj 2023.

³ Bekendtgørelse om miljøvurdering af planer og programmer og af konkrete projekter. Bekendtgørelse nr. 1376 af 3. januar 2023.

Figur 1-1 Kort over Nationalpark Vadehavet fra "Bekendtgørelse om Nationalpark Vadehavet, BEK nr 1159 af 30/09/2010"

De aktiviteter, der er planlagt for den kommende planperiode sker indenfor den ramme, der er givet i bekendtgørelsen for Nationalpark Vadehavet. Det handler om bevarelse af de væsentligste natur og kulturværdier, sikring af friluftsliv, natur- og kulturoplevelser, udvikling af turisme og friluftsliv med hensyntagen til sårbar natur, naturformidling, forskning og internationalt samarbejde.

Aktiviteterne er på denne baggrund opdelt i seks indsatsområder, hvor kommunikation og stadig evaluering af effekter af indsatserne går på tværs af disse områder.

De seks indsatsområder udgøres af følgende, der samtidig er underopdelt med en eller flere målsætninger for indsatsen:

1. Natur og landskab
2. Kultur og kulturhistorie
3. Friluftsliv og folkesundhed
4. Undervisning, forskning og formidling
5. Lokalsamfund, erhverv og turisme
6. Trilateralt Vadehavssamarbejde og verdensarv Vadehavet

I det følgende er kort beskrevet baggrunden og rammen for indsatsområdet, de aktiviteter, der planlægges indenfor indsatsområdet og en vurdering af miljøpåvirkningerne fra de beskrevne aktiviteter.

Vurderingerne af påvirkninger er under de enkelte indsatsområder præsenteret i skemaer, med angivelse af om der er tale om en direkte/primær eller indirekte/sekundær påvirkning, om påvirkningen har effekt på kort, mellem eller lang sigt, om påvirkningen er vedvarende og endelig om den er positiv eller negativ. Den samlede påvirkning er summeret i skemaerne. Den metodiske tilgang er mere detaljeret beskrevet i kapitel 4.

Natur og landskab

Vadehavet er et unikt dansk område ud fra flere parametre. Det udgør et af de største sammenhængende tidvandsområder globalt set og rummer helt enestående landskabelige og naturmæssige værdier, herunder en særdeles stor diversitet i plante- og dyreliv i et af verdens mest produktive økosystemer Tidevandsområdet er delt med Tyskland og Holland. Der er tale om et meget dynamisk område med landdannelse, store materialebevægelser og aktuelt væsentligt påvirket af klimaforandringer, havstigninger, introduktion af invasive arter, kulturel påvirkning og belastning med næringsstoffer. Området udgør det eneste internationale nationalparkområde i Danmark, det er samtidig den største nationalpark og det største verdensarvsområde vi har.

Målsætningerne for natur og landskab vedrører bevarelse af væsentlige naturtyper, kulturskabte arealer og karakterskabende landskabselementer. De påvirkninger der særlig skal imødegås omfatter næringsstofbelastninger, uhensigtsmæssig landbrugsdrift og hindringer for dynamisk landskabsdannelse.

Aktiviteter

I forhold til den beskrevne dynamik er arbejdet i nationalparkfonden præget af indsatser med hurtigere konkrete resultater og en indsats med et langvarigt sigte, for at håndtere de varige påvirkninger og ændringer området er præget af. Ingen af aktiviteterne kan realiseres uden at forudsætningerne er på plads, det gælder både de nødvendige formelle tilladelser, men også at der er den nødvendige hensyntagen til andre planer og programmer der omfatter området, som det er beskrevet i kapitel 3.

De brede indsatser omfatter initiativer, der skal sikre områdets natur- og kulturværdier, det handler om styrkelse og bevarelse af værdierne, men også balanceret med mulighederne for at opleve disse. Parallelt handler aktiviteterne også om støtte til forskning, undervisning og formidling og sikring af lokalsamfund og det lokale erhvervsliv i området. Samarbejdet med Holland og Tyskland om Verdensarven er som beskrevet også en væsentlig platform for arbejdet.

Mere konkret omfatter tiltag og aktiviteter fortsættelse af igangværende naturgenopretningsindsatser generelt og specifikt naturforbedrende tiltag i vådområder. Særlige fokusområder er naturforbedrende tiltag langs vandløb, etablering af tudse og bekkasinskrab, men også igangsættelse af marine restaureringsprojekter. For

det marine område er muligheder bl.a. etablering af ålegræsbevoksninger, fiskebørnehaver og forbedring af vandgennemstrømningen under Rømhøddæmningen.

Vurdering

Det vurderes overordnet, at nationalparkplanen og de eksisterende og planlagte initiativer under indsatsområdet helt overvejende vil bevare og styrke Vadehavets landskabelige og naturmæssige værdier.

Et opmærksomhedspunkt er de mulige konflikter der kan være ved realisering af aktiviteter i forhold til andre indsatsområder i planen og i forhold til de rammer der følger af andre planer og programmer.

Det vurderes at der vil kunne være en primær påvirkning ift. vådområder den marine natur, insekter og planter og øgning af biodiversitet på private arealer. Indirekte vil fugle, sårbar natur og ny teknologi kunne nyde gavn af aktiviteter. Der er alene fundet positive påvirkninger fra de planlagte aktiviteter.

Kultur og kulturhistorie

Nationalpark Vadehavet rummer mange og vidt forskellige kulturhistoriske interesser. Det gælder museer, Danmarks ældste by Ribe, og alle de vidnesbyrd der findes om befolkningens håndtering af de naturkræfter området er karakteriseret ved i form af tidevand og stormfloder Det har historisk skabt væsentlige udfordringer for bosætning og landbrugsaktiviteter.

Målsætningerne for indsatsområdet handler primært om at bevare og synliggøre den kulturhistorie, der fortæller om områdets kulturhistorie og udvikling. Kulturhistorien er tilknyttet bosættelse og landbrugsdrift, men også jagt, fiskeri og generelt den kulturhistorie, der fortæller om grænselandets udvikling.

Aktiviteter

Aktiviteter har blandt andet specifik fokus på at sikre stednavne og vidnesbyrd omkring det frisiske sprog i regionen, der stort set er forsvundet som talt sprog. Fokus er ellers generelt opmærksomhed og fremme af kulturarven i området, specielt ved samarbejde med andre lokale initiativer, inddragelse af viden fra (den ældre) befolkningen i området og øget anvendelse af digitale værktøjer til dokumentation og bevarelse af kulturhistorie.

Vurdering

Aktiviteterne er i høj grad videreførsel af aktiviteter fra de foregående planperioder. De bygger i meget høj grad på samarbejde med de interessenter, der beskæftiger sig med kulturhistorien i området. Det er vurderingen at de planlagte aktiviteter vil have en positiv og vedvarende påvirkning ift. Vadehavets bygningsarv, stednavne og generelt den levende vadehavskultur. Der vil være synergi med andre indsatsområder og aktiviteter der er indeholdt i planlægningen, specielt på længere sigt.

Friluftsliv og folkesundhed

Vadehavets helt særegne natur og landskab giver mange forskellige muligheder for natur- og friluftsoplevelser. Det handler ikke alene om naturoplevelser og vandring, men også sejllads, golf, cykling, ridning m.m. Friluftsliv er i nær sammenhæng med indsatsområderne omkring natur og landskab, men også lokalsamfund og erhvervsliv.

Målsætningerne for indsatsområdet vedrører generelt at øge mulighederne for friluftsliv, men også mulighederne for natur- og kulturoplevelser. Det skal ske bæredygtigt i samarbejde med lokale aktører og med stadig opmærksom på beskyttelse af sårbare naturområder. Naturvejledning og formidling er væsentlige

elementer under indsatsområdet. Trivsel og folkesundhed er underliggende emner indsatsområdet fokuserer på.

Aktiviteter

I planperioden vil der være fokus på afsøgning af nye funding-, alliance- og samarbejdsmuligheder. Aktiviteter omkring information og formidling om bæredygtig adfærd fortsættes og fokus er særligt på ny informationsteknologi og fortsat udvidelse af områdets stisystemer. Der er også planlagt aktiviteter, der har til mål at sikre yderligere udnyttelse af det marine område ift. rekreativ og sportslig udnyttelse.

Vurdering

Nationalparkplanen vurderes overordnet set at have en positiv effekt på koordineringen af friluftaktiviteter i Vadehavsområdet, ikke mindst fordi planlægningen foregår under hensyntagen til naturinteresserne og over et større geografisk område.

Et opmærksomhedspunkt er sikring af balancen mellem beskyttelse og benyttelse af området. Med et stadig øget antal besøgene skærper det kravene om planlægning for beskyttelse af sårbar natur og kultur. Det vurderes dog ikke, at der er nogen grundlæggende konflikter i denne forbindelse.

Samlet vurderes det at de planlagte aktiviteter vil have en positiv og langvarig påvirkning på folkesundhed og friluftsmulighederne og der vil være stærk synergi med andre indsatsområder og aktiviteterne der.

Undervisning, forskning og formidling

Formidling af Nationalpark Vadehavet og Verdensarvsområdets enestående natur- og kulturhistorie sker både fra Nationalparkfonden men også fra nationalparkens forskellige formidlingsinstitutioner. Der har her været inddraget mange forskellige interessenter i relation til tidligere planperioder og det vil også være tilfældet i den kommende periode. Central vil være Vadehavets Formidler Forum, verdensarvspartnerne, kommuner m.fl. Aktiviteterne indebærer anvendelse af events, informationsmateriale, undervisningsmateriale og anvendelse af Nationalparkskibet "Vadehavet".

Målsætningerne for indsatsområdet er at sikre naturvejledning og formidling om nationalparkens natur- og kulturværdier, forskning og undervisning skal understøttes og der skal være særligt indrettet aktiviteter mod børn og unge.

Aktiviteter

I den nye planperiode skal formidlingsplatformen MitVadehav.dk fortsat udvikles (som det er sket i tidligere planperioder) og der skal ske fortsat opgradering af informations- og undervisningsmateriale med fagligt indhold om nationalparkens natur, kultur mv. og Verdensarven. Der gennemføres en forskningsdag med fokus på ny viden om alle de forskellige værdier i nationalparken. Der er fortsat fokus på det bredere forskningssamarbejde med forskningsinstitutioner spredt i landet og nationalparkskibets rolle tænkes forstærket. Der vil være yderligere fokus på "awareness raising" på lokalt, nationalt og internationalt niveau.

Vurdering

Samlet set vurderes det, at de allerede igangsatte og de planlagte initiativer bidrager betydeligt til målopfyldelsen for dette indsatsområde og fremmer forståelsen for og viden om nationalparken og Verdensarven.

Aktiviteterne er i meget høj grad en fortsættelse af aktiviteter fra de foregående planperioder. Der er tale om aktiviteter klart indenfor parkens målsætninger og der er stor synergi i forhold til aktiviteter under andre indsatsområder. Det vurderes at påvirkningerne ift. forskning, formidling og events er positiv og vedvarende. Effekten vil for områderne være på både kortere og længere sigt.

Lokalsamfund, erhverv og turisme

Lokalsamfund, byer og landsbyer, erhverv og turisme er en naturlig og integreret del af nationalparken, og mere end 5.000 indbyggere er bosiddende indenfor nationalparkområdet. Landbruget er hovederhverv og kulturbærer i Vadehavsområdets landdistrikter. Det bidrager til at fastholde det økonomiske grundlag for bosætning i nationalparken, og har desuden en vigtig rolle at spille i forbindelse med driften af marsk, strandeng og andre lysåbne naturtyper.

Lokalsamfundet er herudover præget af erhvervsfiskeri primært rejer, turisme er meget vigtig og der er større sommerhusområder i nationalparken. Formidlingstilbud og jobskabende aktiviteter er meget væsentligt for fastholdelse af strukturer i lokalsamfundet og for det lokale erhvervsliv.

Målsætningerne indenfor indsatsområdet er styrkelse af erhvervsliv og turisme, men i en balance med bevarelse af natur- og kulturværdier og hvor det er muligt byggende på disse værdier.

Aktiviteter

Et fokusemne er styrkelse af bosætning, der alene kan ske ved tæt samarbejde med kommunerne og de relevante erhvervsorganisationer. Fortsættelse af parkens partnerprogram, der etableres i den første planperiode, udvikling af partnerdagen og etablering af yderligere tematiske netværk. Udvikling af bæredygtige produkter, der kan opkobles med nationalparken (branding). Der skal udarbejdes en mere detaljeret plan for arbejde med frivillige og ske yderligere synliggørelse af turisme sektoren. Certificering af naturvejledere skal eventuelt indføres og der skal udvikles et kursus i bæredygtighedsguiding, sammen med tyske partnere.

Det fremgår af nationalparkplanen at der i den første planperiode 2013-2018 har været arbejdet med opbygningen af et partnerprogram, som har tilslutning fra 160 partnere fra erhvervsliv, museer, uddannelsesinstitutioner, turismeorganisationer, kunstnere osv. Partnerprogrammet bliver også i den nye planperiode omdrejningspunktet for flertallet af aktiviteterne under indsatsområdet omkring lokalsamfund, erhverv og turisme.

Vurdering

Det er vurderingen at de nævnte initiativer, herunder særligt tilgangen omkring partnerskabsprogrammet er en åbenlyst velegnet metode til at inddrage erhverv og lokalbefolkning som basis for initiativer der både kan fremme erhvervsmuligheder og øge turismen.

Alle de beskrevne tiltag er i klar overensstemmelse med målsætninger for parken og vurderes generelt til at kunne bidrage til at bevare, styrke og udvikle lokalsamfundene i området. Det vurderes mere detaljeret at aktiviteterne vil have en positiv effekt på allerede mellemlangt sigt i forhold til styrkelse af bosætning, skabelse af lokal identitet og aktivering af partnere. Certificering og aktivering af besøgene som effekt af aktivisterne vurderes ligeledes positivt på mellemlangt sigt.

Trilateralt Vadehavssamarbejde og Verdensarv Vadehavet

Nationalpark Vadehavet er etableret direkte ind i et internationalt samarbejde, hvor Danmark siden 1982 har været en del af regeringssamarbejdet med Holland og Tyskland om beskyttelsen af Vadehavet – Det

Trilaterale Vadehavssamarbejde. Nationalpark Vadehavet er desuden landets eneste nationalpark, der er udpeget som UNESCO Verdensarvsområde. Området omfatter alle tre landes arealer.

Målsætningerne for nationalparken er, baseret på ovenstående, sammenhængende med målsætningerne for det trilaterale samarbejde. Det er for nationalparken understreget at udviklingen i området skal koordineres med dette samarbejde. Det er herved en overordnet målsætning at synliggøre og skabe stolthed omkring denne dobbelte udpegning.

Aktiviteter

Aktiviteterne vil være baseret på de tre landes regeringers beslutning om at vadehavet skal opretholdes med naturlige økosystemer, der skal ske bæredygtig udnyttelse i henhold til Biodiversitetskonventionen, Habitatdirektivet m.m. samt opnåelse af offentlighedens opbakning til beskyttelse af Vadehavet.

Nationalparken vil fortsat deltage i trilaterale fora med deltagelse i Wadden Sea Board m.m. og vil samarbejde om uddannelse, formidling og forskning om Vadehavets natur og kultur i de tre Vadehavslande, bl.a. med den Internationale Vadehavsskole (IWSS) som omdrejningspunkt for det internationale samarbejde.

Arbejdet med Verdensarv Vadehavet bliver i den nye planperiode forstærket ved at indgå yderligere samarbejde med Rigsfællesskabets Verdensarvssteder med fokus på videndeling mellem og synliggørelse af de danske Verdensarvssteder.

Vurdering

I praksis hænger det trilaterale Vadehavssamarbejde og arbejdet med Verdensarven tæt sammen, og det er givet, at både det Trilaterale Vadehavssamarbejdes formål og nationalparkens status som Verdensarv understøttes af initiativerne beskrevet under nationalparkplanens indsatsområder.

Det er ikke muligt isoleret at vurdere aktiviteterne under dette indsatsområde, fordi der er så tæt sammenhæng og synergi mellem aktiviteterne her og de øvrige indsatsområder. Overordnet vil det intense samarbejde på både kort, mellemlangt og langt sigt have positive og vedvarende påvirkninger.

2 INDLEDNING

2.1 LOV, BEKENDTGØRELSE OG MÅLSÆTNINGER

Nationalpark Vadehavet blev indviet i 2010 og fik sin første nationalparkplan i 2013, der dækkede 6-års perioden fra 2013 til 2018 (Nationalpark vadehavet 2013). Tilsvarende udarbejdedes den anden nationalparkplan for perioden 2019 til 2025 (Nationalpark vadehavet 2019). Det følger af bekendtgørelsen for nationalparkerne at planlægningen løbende skal revideres for 6-års perioder på denne måde og der skal derfor nu udarbejdes og godkendes en ny plan inden udgangen af 2024, der dækker den kommende planperiode fra 2025 – 2030.

Denne plan er omfattet af bekendtgørelse af lov om miljøvurdering af planer og programmer og af konkrete projekter (VVM). Der skal på denne baggrund udarbejdes en miljøvurdering, med særlig vægt på de forhold som nationalparken kan have en væsentlig indvirkning på. Miljøvurderingen skal belyse denne sandsynlige indvirkning for planen i sig selv, men også for rimelige alternativer, med hensyn til planens mål og geografiske anvendelsesområde. Det er for en nationalparkplan ikke relevant at belyse 0-alternativet (situationen hvor planen ikke gennemføres), idet det som beskrevet er et lovbaseret krav at denne plan udarbejdes.

Miljøvurderingens ramme for emner, der særlig belyses og vurderes, er afgrænset af formålet med udpegningen af Nationalparker, erfaringerne fra den tidligere planperiode og idéer, bemærkninger, forslag og inspiration, der er indkommet under den offentlige høring, baseret på et debatoplæg.

Nationalpark Vadehavet har på denne baggrund afgrænset seks prioritetsområder, der er gennemgået og vurderet i afsnittene 4.1 til 4.6. Parametre som planen har indflydelse på er omfattet af miljøvurderingen, hvor der er foretaget en vurdering af de potentielle positive og negative påvirkninger. Parametre som er omfattet af emner der eventuelt bør belyses, jævnfør bekendtgørelsen om miljøvurdering, behandles som udgangspunkt ikke, hvis det på forhånd kan vurderes at planen ingen indflydelse har på disse.

Den overordnede sammenhæng med andre planer og projekter er meget væsentligt. Det skal dels ses i lyset af en række andre forpligtigelser og initiativer og planer skal samstemmes med aktiviteterne i Nationalparkplanlægningen, men ligeså vigtigt at hovedparten af de aktiviteter der bygger på samarbejde og gennemførelse af partnere i området.

Denne koordination er central og vedrører overordnet specielt de nationalt baserede vandplaner og naturplaner, fysisk planlægning i medfør af Planloven (regionalt, kommunalt, lokalt) råstofplaner, fredninger og specifikke bekendtgørelser for delområder i Nationalparken.

Beskrivelsen af disse sammenhæng er medtaget, hvor det er relevant i de følgende afsnit, der indeholder beskrivelse af miljøstatus og vurdering indenfor de seks prioriterede indsatsområder. Der er efter de seks vurderende afsnit, beskrivelse af kumulative effekter, alternativer, overvågning og afværgeforanstaltninger. Referencer er indsat i det afsluttende afsnit.

Tilgang for vurderingerne

En samlet miljøvurdering er givet for hvert indsatsområde i overensstemmelse med Miljøvurderingsloven (LBK nr. 4 af 11. marts 2023) om miljøvurdering af planer og programmer og af konkrete projekter (VVM) og den tilhørende vejledning (Vejledningen til gennemførelse af direktiv 2001/42 om vurdering af bestemte planers og programmers indvirkning på miljøet). Det hedder her, at påvirkningerne bør omfatte "primære, sekundære, kumulative, synergetiske, kort-, mellem- og langsigtede, vedvarende og midlertidige, positive og negative virkninger.

Der er dog ikke i vejledningen en entydig definition for de enkelte påvirkninger. I rapporten her er det valgt at en primær påvirkning betyder at der direkte sker en ændring af den pågældende miljøparameter. En sekundær påvirkning kan f.eks. være at det gennem informationsmateriale sikres at publikum tager hensyn til bestemte naturværdier, der derved fremmes. Synergi kan både være at indsatser ved deres gennemførelse forstærker hinanden, men der kan også være synergi med andre tiltag, der ikke er omfattet af nationalparkplanen. Kortsigtet opfattes som 1-2 år, mellemsigt som 3 – 6 år, langsigtet som over 7 år. Positiv er at indsatsen gavner den pågældende miljøparameter, alternativt kan der være en negativ påvirkning af denne.

Nationalparkplanen hviler fuldt og helt på indgåelse af frivillige aftaler. Det er bl.a. med baggrund i at 80 % af landarealet og 60 % af skovarealet er i privat eje. Den har ingen retsvirkninger i lokalområdet, og nationalparken har ikke myndighedskompetence. Dele af indsatserne kræver desuden tilladelser og dispensationer fra relevante myndigheder. Miljøvurderingen af nationalparkplanen er derfor foretaget under forudsætning af, at det er muligt at indgå de beskrevne frivillige aftaler og mobilisere de frivillige kræfter, som de beskrevne projekter og aktiviteter kræver.

For langt hovedparten af de beskrevne aktiviteterne under indsatsområdet er der i overvejende grad tale om en videreførelse af sammenlignelige tiltag fra den foregående planperiode.

3 FORMÅL OG PLANKONTEKST

3.1 NATIONALPARKENS INDHOLD OG FORMÅL

Nationalparkplanen er opbygget i tre dele, hvor der redegøres for henholdsvis de forhold, der danner baggrund for nationalparkplanen, den vision der er i forhold til parkens forskellige formål og den konkrete handlingsplan, der er for parken.

I den første del af planen er der præsenteret formål og baggrund for nationalparkplanen og beskrivelse af de forhold, som tilsammen danner baggrund for nationalparkplanen. Det er lovgivning, politiske udmeldinger, gældende planer, økonomiske rammer, fysiske forhold, udførte handlinger hos relevante myndigheder og parter, realisering af egne projekter frem til planudarbejdelsen, samt den indledende offentlighedsfase til nærværende plan, hvor borgere, foreninger og institutioner er kommet med forslag og idéer til indholdet i nationalparkplanen.

I den anden del er der indeholdt visioner, formål og målsætninger, der beskriver nationalparkens ved lov givne formål og målsætning samt bestyrelsens visioner for, hvordan den vil udfolde dem i sine nye indsatsområder.

I den tredje del er der indeholdt handleplan, en beskrivelse af de seks indsatsområder, bestyrelsen ønsker at realisere på kort, mellemlang og lang sigt. Det er den konkrete handleplan, der på detaljeret niveau beskriver projekter og indsatsområder. Der er formuleret konkrete mål, som er operationelle ved en senere evaluering.

Alle indsatsområder er højt prioriterede og skal i udgangspunktet gennemføres i planperioden.

3.2 NATIONALPARKPLANENS SAMMENHÆNG MED ANDRE PLANER OG MILJØBESKYTTELSESMÅL

3.2.1 EU'S HABITAT OG FUGLEBESKYTTELSESDIREKTIVER

Vadehavets enestående landskab og natur er, foruden at være nationalpark, internationalt beskyttet.

Næsten hele Nationalpark Vadehavet ligger inden for områder, der er udpeget som Natura 2000-områder, undtagen området øst for Ho Bugt med Marbæk og Sønderhede Plantage, områderne omkring byerne Nordby og Sønderho på Fanø, området omkring Mandø By på Mandø og det nord-sydgående bebyggede område på Rømø inklusive Havneby i syd, se Figur 3-1.

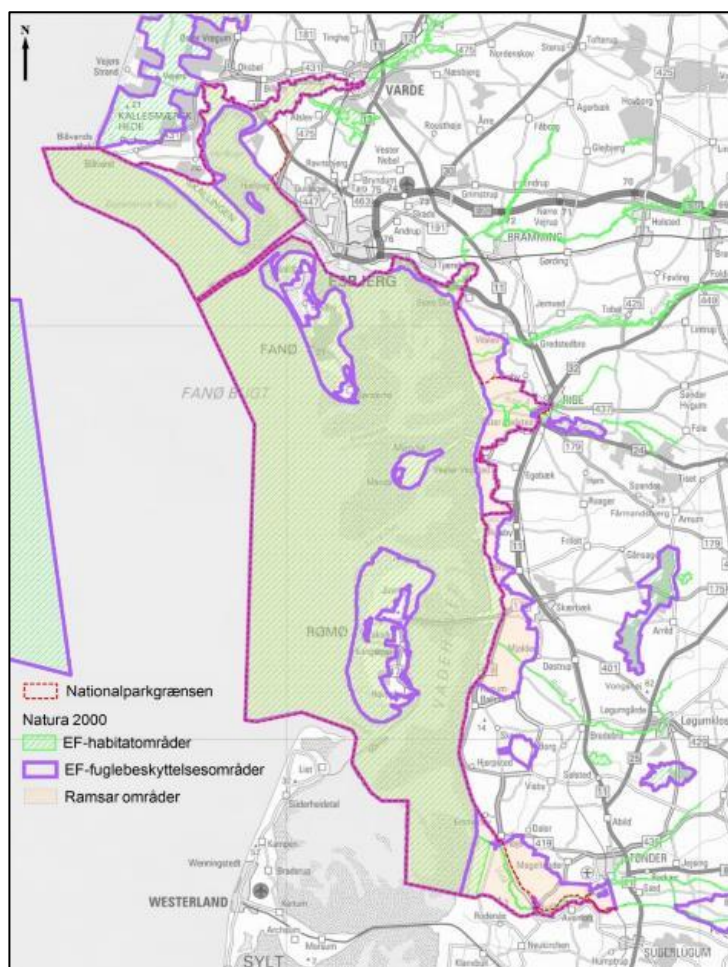
Bortset fra området syd for Højer (Frederiks Kog og Rudbøl Kog) er der sammenfald mellem fuglebeskyttelsesområderne og habitatområderne. Vidåen, der udmunder i Vidå Sluse er dog alene udpeget som habitatområde sammen med Rudbøl Sø og Magisterkogen. Hele det udpegede EF-

fuglebeskyttelsesområde er desuden udpeget som Ramsarområde inden for nationalparkgrænsen. Administrationen af Ramsarområderne er dog i praksis helt underlagt administrationen af fuglebeskyttelsesområderne.

EF-fuglebeskyttelsesområder er områder, der har til formål at beskytte og forbedre levevilkårene for de vilde fuglearter i EU, og Ramsarområder er vådområder med rigt fugleliv og så mange vandfugle, at de har international betydning. Områderne er indeholdt i EF-fuglebeskyttelsesområderne. EF-habitatområder er områder, der er udpeget på baggrund af naturtyper og arter, som er af betydning for EU.

Tilladelser til aktiviteter i eller udenfor internationale naturbeskyttelsesområder må ikke kunne forringe området naturtyper og levestederne for arterne eller medføre forstyrrelser, der har betydelige konsekvenser for de arter, området er udpeget på grundlag af.

I de områder, der ligger uden for Natura 2000-områderne i nationalparken er der en del beskyttet natur omfattet af § 3 i naturbeskyttelsesloven⁶, der også skal tages nært hensyn til.

Figur 3-1: EF-habitatområder, EF-fuglebeskyttelsesområder, Ramsarområder og Nationalparkgrænsen.

Eftersom størstedelen af nationalparken er udpeget som internationalt beskyttelsesområde, er der i vand- og naturplanerne overordnet beskrevet naturtypernes nuværende tilstand og sårbarhed. I Habitatdirektivet er en bæredygtig forvaltning lig med "gunstig bevaringsstatus" og i vandrammedirektivet er bæredygtighed udtrykt som "god økologisk tilstand". Opdelingen i naturtyper i Natura 2000 vand- og naturplanerne er mere differentieret end den anvendte i nationalparkplanen jf. Figur 4-2, der skitserer de overordnede naturtyper i nationalparken.

EF-Fuglebeskyttelsesdirektivet fra 1979 og EF-Habitatdirektivet fra 1992 indeholder fælles EU-regler for naturbeskyttelse. Direktiverne er implementeret i "habitatbekendtgørelsen"⁴, der fastsætter reglerne for administration af de danske internationale beskyttelsesområder.

Nationalpark Vadehavet rummer i alt 33 naturtyper, der foruden at være omfattet af naturbeskyttelseslovens⁵ §3 også er udpegede habitatnaturtyper. Ud af de i alt 33 naturtyper gælder, at 19 har en ugunstig bevaringsstatus eller –bevaringsprognose, mens 14 naturtyper har en ukendt bevaringsprognose, da de endnu ikke er kortlagte og/eller vurderede. De hidtidige undersøgelser og kortlægninger viser, at ingen af de registrerede naturtyper i Vadehavsområdet har "gunstig bevaringsstatus".

Det følger af habitatbekendtgørelsen, at planer og projekter skal underkastes en foreløbig vurdering (også kaldet screening eller væsentlighedsvurdering) med henblik på at vurdere, om de kan påvirke et Natura 2000-område væsentligt.

Hvis den foreløbige vurdering konkluderer, at det ikke kan afvises, at en plan eller et projekt kan påvirke et Natura 2000-område væsentligt, skal der gennemføres en Natura 2000-konsekvensvurdering. Hvis konsekvensvurderingen viser, at det ikke kan afvises, at planen eller projektet skader et Natura 2000-område, kan planen eller projektet som udgangspunkt ikke vedtages eller tillades.

For hvert område udarbejder staten en såkaldt Natura 2000-plan, som skal medvirke til at sikre eller genoprette en såkaldt gunstig bevaringsstatus for de arter og naturtyper, der skal beskyttes i området. Herefter udarbejder de pågældende kommuner handleplaner, der i større detaljer beskriver, hvilke tiltag der kræves for at opretholde gunstig bevaringsstatus for de enkelte områders udpegningsgrundlag.

3. generations Natura 2000-planer er fra 2021 og omfatter perioden 2022-2027. Planerne er i skrivende stund stadig i udkast og ikke endeligt vedtaget. Se de gældende planer og udkast til 3. generationsplaner på Natura 2000-planer (mst.dk).

Det følger af Natura 2000-beskyttelsen, at Nationalparkplanen og de aktiviteter og projekter, den beskriver, ikke må stride mod direktivernes og Natura 2000-planernes målsætningerne, men udelukkende kan have et højere kvalitets- og beskyttelsesniveau.

⁴ Bekendtgørelse om udpegning og administration af internationale naturbeskyttelsesområder samt beskyttelse af visse arter (BEK nr. 408 af 01/05/2007) med senere ændringer.

⁵ Bekendtgørelse af lov om naturbeskyttelse (LBK nr. 933 af 24/09/2009) med senere ændringer

3.2.2 NATURBESKYTTELSESLOVEN

Omkring 18 % af nationalparkområdet er beskyttet af § 3 i Naturbeskyttelsesloven. Ifølge Naturbeskyttelseslovens § 3 er det ikke uden dispensation fra de kommunale myndigheder tilladt at ændre i disse områders naturtilstand. Lovens bestemmelser dækker, ud fra en række størrelseskrav og botaniske kriterier, søer, vandløb, ferske enge, strandenge, moser, heder og overdrev.

3.3 VANDOMRÅDEPLANER

EU's Vandrammedirektiv trådte i kraft i år 2000. Direktivet fastlægger rammerne for beskyttelse af vandløb og søer, overgangsvande (flodmundinger, laguner o.l.), kystvande og grundvand i alle EU-lande. Direktivet fastsætter en række miljømål, og opstiller overordnede rammer for den administrative struktur for planlægning og gennemførelse af tiltag, og for overvågning af vandmiljøet.

Vandområdeplanerne er samlet en plan, for at forbedre det danske vandmiljø. Planerne skal sikre renere vand i Danmarks søer, vandløb, kystvande og grundvand i overensstemmelse med EU's vandrammedirektiv. Målet med vandområdeplanerne er at opnå:

- Bedre tilstand i vandløb ved at forbedre de fysiske forhold,
- bedre tilstand i fjorde og ved kyster ved at reducere udledning af kvælstof,
- bedre tilstand i søerne ved at reducere udledningen af fosfor,
- bedre tilstand i vandløb og søer ved at reducere forurening fra f.eks. hjem uden kloak, renseanlæg og kloakoverløb.

Nationalparkplanen må ikke stride mod den statslige Vandområdeplan 2021-2027 for Vandområdedistrikt Jylland og Fyn fra juni 2023. Planen kan medvirke til at understøtte vandplanerne gennem målsætninger om at styrke naturen, f.eks. gennem frivillige aftaler om at ekstensivere driften på dyrkede arealer.

3.4 ANDRE PLANER

Det skal ligeledes sikres at nationalparkplanen ikke strider mod en række andre planer, det gælder:

Kommuneplaner og lokalplaner

Kommuneplanerne, for de fire kommuner i nationalparken, omfatter en periode på 12 år, og fastlægger de overordnede mål og retningslinjer for den enkelte kommunes udvikling, både i byerne og i det åbne land. Kommuneplanerne beskriver, hvilke interesser man særligt tilgodeser i de enkelte områder og udstikker retningslinjerne for lokalplanerne. Nationalparkplanen må ikke stride mod kommuneplaner og lokalplaner.

Råstofplaner

Formålet med råstofplaner er at sikre forsyningen med råstoffer, samtidig med at der tages hensyn til natur- og miljøbeskyttelse, byudvikling, vejanlæg m.v. Den gældende råstofplan der har relevans for nationalparken, er: *Råstofplan for Region Syddanmark*. Nationalparkplanen må ikke stride mod denne råstofplan.

Fredninger

Store dele af nationalparken er fredet. Gældende fredningsbestemmelser vil skulle respekteres, i arbejdet med nationalparkens udvikling.

4 MILJØSTATUS OG MILJØVURDERING

4.1 NATUR OG LANDSKAB

Vadehavet er et af verdens største sammenhængende tidevandsområder. Det består af øer, tidevandskanaler, løb, mudderflader og kyst, som hele tiden ændrer form. Det indeholder særdeles stor diversitet i plante- og dyreliv og er et af verdens mest produktive økosystemer baseret på de næringsstoffer, der dagligt med tidevandet føres ind i området.

I begrundelsen for at udpege Vadehavet som nationalpark lagde miljøministeren blandt andet vægt på, at området er et helt enestående marsk- og tidevandsområde af international betydning og et specielt dynamisk landskab og økosystem, hvis vigtighed strækker sig langt ud over Danmarks grænser.

Dette kapitel beskriver områdets landskabs- og naturforhold, sammenfatter Nationalparkbekendtgørelsens målsætninger vedrørende natur og landskab og miljøvurderer nationalparkplanen i forhold til dette indsatsområde.

4.1.1 STATUS

Nationalpark Vadehavet dækker et areal på ca. 1.500 km², hvoraf ca. 300 km² er landareal. Vadehavet, som det kendes i dag, er dannet i et samspil mellem natur og menneske. Under sidste istid for ca. 15.000 år siden strømmede smeltevandet fra isranden i Østjylland mod vest i store netværk af floder og dækkede de lavere dele af det gamle morænelandskab fra forrige istid. De højeste partier fremstod herefter som bakkeøer mellem smeltevandssletter af aflejret sand (hedesletter), der tilsammen kaldes *geesten*. I takt med is afsmeltningen steg havet, og for ca. 8.000 år siden overskyldede havet de lavtliggende hedesletter og dannede store sandvolde, som efterhånden udviklede sig til en skjærmende barriereø. I læ heraf begyndte dannelsen af det egentlige vadehav (Nationalparkplan Vadehavet 2018).

Samtidig med den relative havstigning steg grundvandet i de lavtliggende landområder ind mod land, og områderne forsumpede og førte til dannelsen af tykke tørvelag. Ved den fortsatte havstigning oversvømmede havet tørvelagene, og der dannedes en lagune – *et vadehav* – mellem barriereøerne og fastlandet.

Under områdets stadige forandring er *højsandene* og herefter øerne Rømø, Mandø og Fanø samt halvøen Skallingen og øen Langli skabt af havet og vinden. På Rømø, Fanø og Skallingen findes store klitlandskaber, der i takt med dannelsen af nye klitter ændrer karakter alt efter alder og afstand til havet. De store mængder sand, der også i dag transporteres langs kysten, opbygger stadig *højsande* i den ydre del af Vadehavet. Nærmest Nordsøen findes de hvide klitter, som ved stormflod nås af vandet. Når den hvide klit vokser i højden indvandrer planter, der kan dæmpe sandflugt. I større afstand fra havet udvikler den hvide klit sig til grøn eller grå klit. (Nationalparkplan Vadehavet 2018)

Vaderne, der udgør ca. 2/3 af Vadehavets areal, er områder der tørlægges ved lavvande og vanddækkes ved højvande med en forskel mellem høj- og lavvande på mellem 1,3 og 2 meter – størst mod syd. (Nationalparkplan Vadehavet 2018).

Tidevandet fører sand, silt og ler ind i Vadehavet, hvor det bundfældes, når tidevandet er i ro. *Slik*, finkornet materiale, aflejres i de roligste områder – på østsiden af øerne eller langs fastlandet, mens sandet aflejres på de mere ubeskyttede dele af vaderne. Havbunden hæver sig langsomt, med ca. 4 mm om året og enkelte steder i de indre dele af Vadehavet op til 1,5 cm. (Nationalparkplan Vadehavet 2018).

På vandskellet mellem de enkelte tidevandsområder er vadernes niveau relativt højt, og de gamle adgangsveje, *ebbeveje*, følger disse naturlige forhøjninger i vaden. Rømødæmningen og Låningsvejen til Mandø er også anlagt på vandskellene. Vaderne gennemskæres af et forgrenet net af mindre tidevandsrender, *priler* og *løb*, som fordeler det indgående tidevand ved *flod* og samler det udadgående vand ved *ebbe*.

Når vaden bliver så høj, at den kun er vanddækket i kort tid omkring højvande, indvandrer de mest salttålende planter (kveller og spartina) og omkring højvandslinjen indvandrer annelgræs, der giver mulighed for øget aflejring. I løbet af en årrække opbygges et sammenhængende plantedække og vaden er blevet til *marsk*, og *slik* er blevet til *klæg*. (Nationalparkplan Vadehavet 2018).

Ved højvande, *springflod* eller *stormfloder* overskylles områderne og yderligere opbygning af marsken foregår. Når marsken udvikler sig, uden menneskets indgriben, dannes et naturligt dræningssystem af *loer*, som eroderer sig gennem det nydannede land i et forgrenet net af små, bugtede tidevandsløb. (Nationalparkplan Vadehavet 2018).

Mange steder har mennesket fremmet dannelsen af marsk ved at indhegne store arealer i vaden med lave (gran)hegn, de såkaldte *faskingærder*. Disse *slikgårde* dæmper vandets bevægelser og fremmer bundfældningen af slik. I slikgårdene har man gravet grøfter, *grøblerender*, som afvander området hurtigere ved ebbe. Derved fremmes muligheden for, at landplanter kan indvandre på de højereliggende partier, *agre* mellem grøblerne. Gennem tiden har denne metode spillet en betydelig rolle i marskdannelsen overalt i Vadehavsområdet, der begyndte for ca. 3.000 år siden i den danske del af Vadehavet. (Nationalparkplan Vadehavet 2018).

Når marsken har vokset sig bred og høj nok, er den blevet inddiget, og forlandet er dermed blevet til *en kog*.

I Tøndermarsken er der foretaget inddigninger siden midten af 1500 tallet, og Skallingen og Varde Ådal er i dag de eneste større marskområder i nationalparken, der ikke er inddiget. (Nationalparkplan Vadehavet 2012 og 2018) Oversigt over nationalparkens nuværende landskabsformer fremgår af Figur 4-1.

Marsken, der strækker sig fra Ho Bugt i nord til grænsen mod Tyskland, gennemskæres af store ådale: Varde Ådal, Sneum Ådal, Ribe Ådal og sydligst af Vidå-dalen. Alle ådalene går dybt ind i landet, og deres åbne landskabsrum er generelt meget velbevarede. De afgræssede enge og deres sammenhæng med diger og åer rummer værdifulde landskabstræk. Marsken afgrænses af digerne mod vest og af geest-randen mod øst, der ofte fremstår markant på grund af randbebyggelse og beplantning.

Marsklandskabet med de mange grøfter, der opdeler landbrugsarealerne, giver, sammen med den sparsomme bevoksning og bebyggelse, området en særlig åben og ensartet karakter.

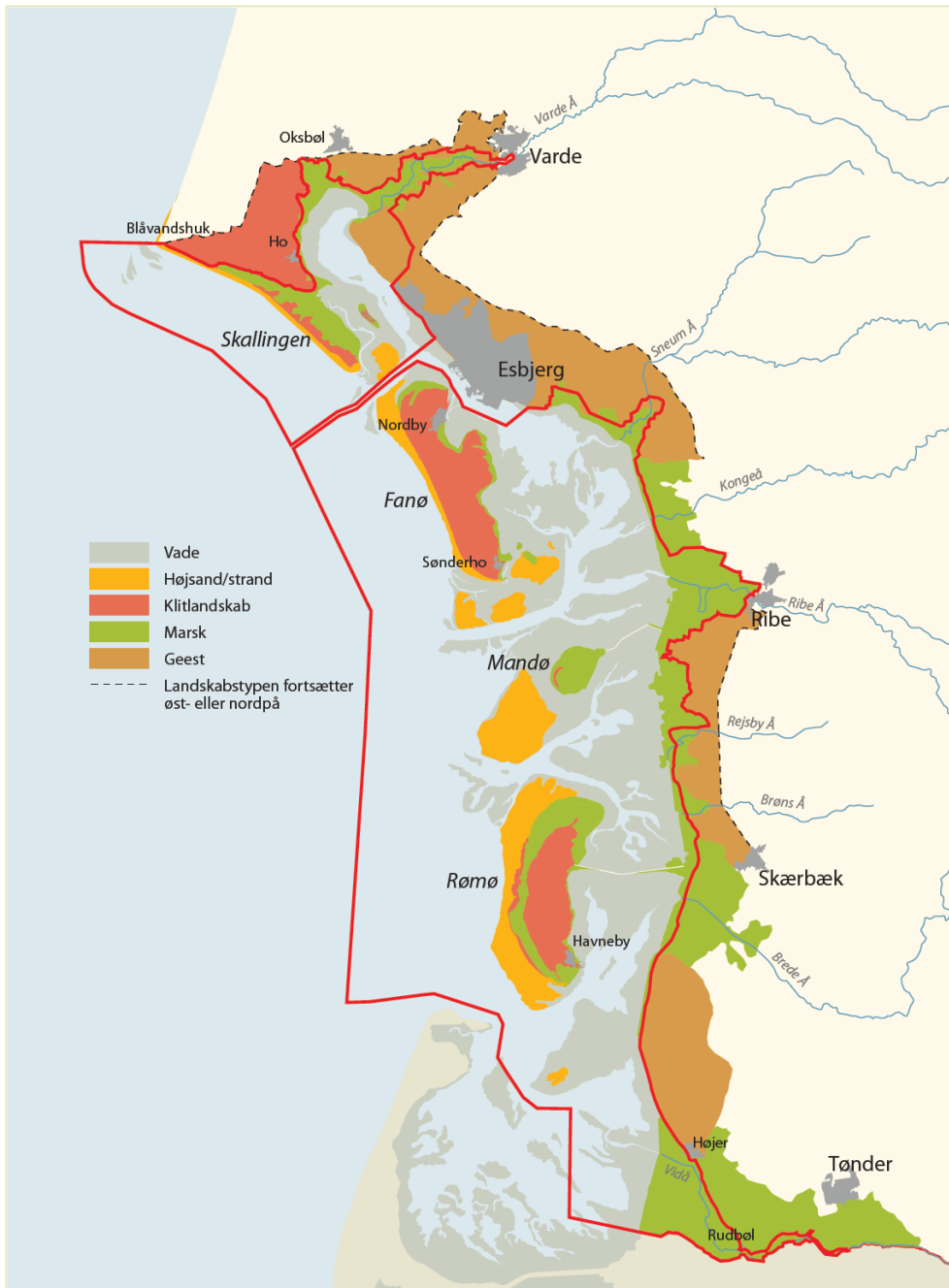
Høslæt og græsning har tidligere været den traditionelle brug af den inddigede marsk. I dag dyrkes marskområdet mere intensivt, og afgrøder som majs og hvede vil medføre at landskabskarakteren ændres.

I nationalparken indgår geestlandskabet kun i kystområdet mellem Esbjerg og Varde Å, hvor Esbjerg Bakkeø når helt ud til Vadehavet. Ved Vester Vedsted, Astrup Banke og Hjerpsted Bakkeø danner geesten grænse til nationalparken.

Højdeforskellen mellem marsk og geest er op til 30 meter og på overgangen mellem den flade, lavtliggende marsk og den højereliggende, let bølgede geest, er bebyggelsen traditionelt anlagt. Geesten i nationalparken er præget af nåletræsplantager og hede strækninger vekslende med få arealer med landbrugsdrift, omkranset af læhegn. I selve marksområdet blev der også anlagt enkelte gårde på såkaldte værfter, små kunstige bakker for at sikre husene bedre mod oversvømmelser.

Fanø og Rømø er karakteriseret ved brede sandstrande og klitområder med vidtstrakte, kuperede klitheder, vekslende med lukkede plantager, hedestrøg med laver og med en mosaik af moser og småsøer, og åbne marskområder.

Bebyggelsen på Fanø domineres af to bysamfund, Nordby og Sønderho med lave bebyggelser. På Rømø domineres bebyggelsen af en nord-sydgående række af små, samlede bebyggelser mod øst, som mod syd går over i Havneby. Feriecentre og sommerhusområder er særlige karaktertræk i landskabet på begge øer.

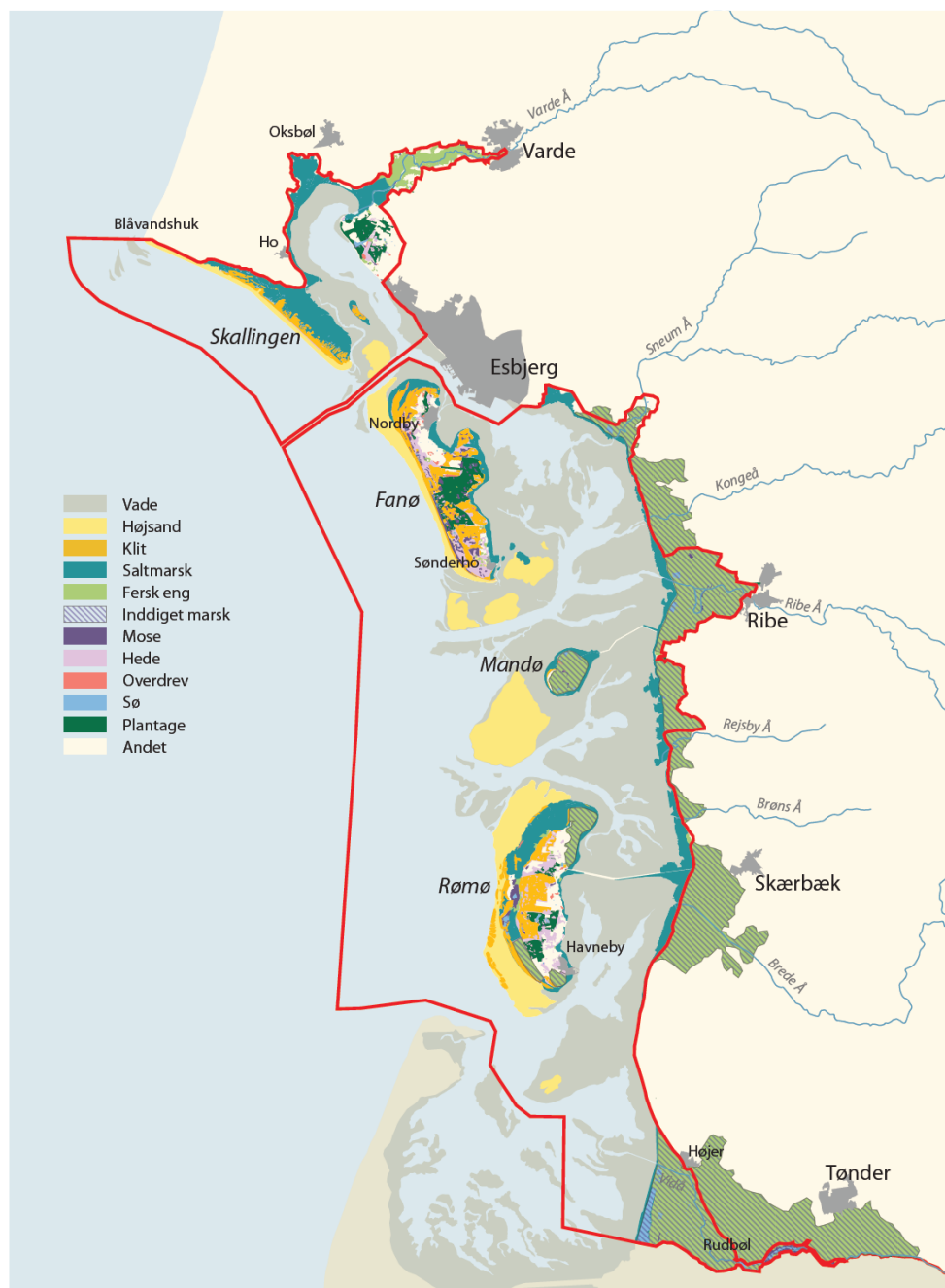
Figur 4-1: Landskabsformer (Nationalparkplan Vadehavet, s. 51)

Mandø er præget af åbne marskflader, der øen rundt afgrænses af diger og en lav klitrække mod vest. De to inddigede koge anvendes mest til græsning. Bortset fra enkelte huse og gårde ligger bebyggelsen samlet bag klitrækken.

Langli og halvøen Skallingen, der er næsten ubeboede, er præget af saltmarsk og klitter og fremstår som åbne, helt uforstyrrede landskaber i tæt sammenhæng med Vadehavet. Nationalparkens landskabsmæssige bevaringstilstand på fastlandet karakteriseres overordnet som god, idet hovedparten af de åbne marsklandskaber ligger uden bebyggelse og anlæg og anvendes til afgræsning, og det vidstrakte udsyn er bevaret.

På øerne er den landskabelige profil sløret med opførelsen af fritidshuse, ferieanlæg og by udvidelse i de åbne områder.

Trusler for landskaberne, både på fastlandet og øerne, er nye opførelser af fritliggende bygninger og store tekniske anlæg/feriecentre, og desuden kan beplantning i de åbne områder sløre de åbne landskaber. Intensivering af den landbrugsmæssige arealanvendelse er også en trussel mod de nuværende landskabskarakterer. Opstilling af vindmøller gennem de seneste årtier har ligeledes påvirket landskabsoplevelsen.

Figur 4-2: Nationalparkens naturtyper (Nationalparkplan Vadehavet, s. 23).

Vader, tidevandsrender og højsande, omfatter nationalparkens marine områder. Vaderne er lavvandede næringsrige vådområder på overgangen mellem hav og land, hvor det lave vand sammen med tidevandet giver mulighed for en meget stor produktion af mikroskopisk plantebiomasse, der igen giver fødegrundlag for opvæksten af meget store tætheder af bunddyr. Den enorme biologiske produktion og de særlige naturtyper er et af de vigtigste vådområder for vandfugle, der benytter den østatlantiske trækrute og er således et værdifuldt fourageringsområde for flere millioner vandfugle, der opholder sig her under trækket eller benytter området som yngle-, fældnings- og overvintringslokalitet.

Samtidig er dette kystområde levested for mere end 500 arter af planter og dyr, hvoraf flere ikke forekommer andre steder i verden. Derudover har Vadehavet også en særlig betydning som opvækstområde for en del af Nordsøens fisk, og tidevandsrenderne er yngle- og rasteområde for spættet sæl og marsvin.

Højsandene i nationalparkens vestlige dele er Vadehavets mest dynamiske natur og samtidig den mest næringsfattige pga. sandflugt og tidvis oversvømmning ved stormflod. Højsandene har stor betydning for ynglepladser for enkelte fuglearter og rastende fugle og spættet sæl. For alle tidevandsområder betegnes tilstanden som "dårlig" eller "ringe" og bevaringsprognosen er vurderet som værende ugunstig.

Strand-naturtyper, der findes på øernes og Skallingens vestvendte kyster spiller, i lighed med højsandene, en rolle som yngle- raste- og fødesøgningsområde for en række fuglearter, men der er ikke foretaget vurdering af bevaringsstatus for disse naturtyper, da de ikke indgår i Natura 2000-udpegningsgrundlaget.

Klitter, med beliggenhed i læ af de yderste hvide klitter, omfattende mange forskellige klit-naturtyper. Følgende klit-naturtyper er kortlagt, grå-/grøn klit (1.000 ha), skovklit (9 ha), klitlavninger (360 ha), visse-indlandsklit (7 ha) og græs-indlandsklit (2 ha). Naturtyperne har en ugunstig bevaringsstatus pga. næringsstofbelastning, tilgroning og manglende landskabsdynamik. For de øvrige klit-naturtyper er bevaringsprognosen ukendt, pga. manglende kendskab til tilstanden.

Hederne er domineret af klitheder, der findes på Fanø, Rømø og dele af Skallingen og Marbæk-området, der i udpegningsgrundlaget indgår med 1.680 ha. På grund af det kuperede terræn bliver klitheder mere varierede end indlandsheden. Den tørre hede indgår i udpegningsgrundlaget med 2 ha. Begge naturtyper har en ugunstig bevaringsstatus, bl.a. på grund af næringsstofbelastning, tilgroning, manglende landskabsdynamik, uhensigtsmæssige vandstandsforhold og tilstedeværelsen af invasive arter.

Moserne, der er kortlagt som tørvelavninger og rigkær, omfatter henholdsvis 2 ha og 18 ha i nationalparken, forefindes i klitlavninger og klitheder med store bestande af kvælstoffølsomme plantearter. Moserne har en ugunstig bevaringsstatus pga. næringsstofbelastning, uhensigtsmæssige vandstandsforhold, tilgroning og tilstedeværelsen af invasive arter. En række sjældne ynglefugle er særligt tilknyttet moserne og i mosernes vandhuller yngler flere paddearter.

Overdrev, der næsten kun findes på Fanø, er kortlagt med ca. 18 ha og områderne er domineret af de samme plantearter som i klitterne. Ved Marbæk og Ho er overdrevene tidligere marker på sandet og næringsfattig bund. Alle overdrev har en ugunstig bevaringsstatus.

Skovområderne, der hovedsagelig findes på Fanø, Rømø og Marbæk området, er plantager, der blev anlagt i første halvdel af 1900-tallet, og stilkege-krat er eneste skov-naturtype på udpegningsgrundlaget. Naturtypen er endnu ikke kortlagt og bevaringsstatus er ukendt. Plantagerne er levested for en række sjældne fuglearter.

Saltmarsk og forlande findes især på lævendte strækninger på øerne og på Skallingen. Saltmarsk med naturlig dynamik er relativt sjælden i hele vadehavsområdet. Mange steder afgræsses saltmarsken (forlandet) af får eller kreaturer og også heste.

Zoneringen i saltmarsken går ofte fra et ugræsset eller ekstensivt græsset område domineret af stilkløs kilebæger med islæt af andre arter, over i en strand-rørsump, domineret af tagrør og/eller strandkogleaks og strandasters. Strandrørsumpen afløses ofte af et mere tilgroet strandoverdrev. I den intensivt græssede saltmarsk er der også en zonering i plantesamfundene ud fra oversvømmelsesgraden af de enkelte områder. I saltmarsken er registreret mere end 1.500 arter af hvirvelløse dyr, hvor hovedparten er helt afhængig af saltmarsken som levested. Området er også vigtigt som yngle-, raste- og fødesøgningsområde for mange fuglearter. Saltmarsken udgør 6.260 ha og naturtypen har som helhed en ugunstig bevaringsstatus på grund af unaturlige vandstandsforhold, tilgroning og manglende målrettet pleje i dele af områderne.

De ferske enge med naturtypen tidvis våd eng er registreret med 100 ha uden for havdigerne og på øerne, og bevaringsstatus er vurderet som ugunstig pga. tilgroning, uhensigtsmæssige vandstandsforhold og invasive arter. I registreringen indgår ikke de brakke og ferske enge i Varde Ådal og de inddigede marskområder, der rummer store artsrigdomme af både planter, forskellige smådyr, ynglende vadefugle og trækfugle. En del af marskarealerne er også udlagt i omdrift og rummer robuste plantearter og almindelige ynglende engfugle samt rastende og fødesøgende trækfugle.

Tøndermarsken, der er den eneste danske kogs-marsk, er domineret af vedvarende græsfenner med vandingshuller, der er afgrænset af vandfyldte grøfter, som også fungerer som hegn. Vedtagelsen af Tøndermarskloven i 1988 har medvirket til, at områdets oprindelige udseende og drift i mange henseender er blevet sikret, og man har dermed fået gode muligheder for at bevare naturværdierne. Siden lovens vedtagelse har bestanden af ynglende vadefugle været varierende.

De vandløb, der udmunder i Vadehavet afvander store dele af Sydvestjylland, Sønderjylland og den nordlige del af Slesvig-Holsten. De største og vandrigeste vandløb er Varde Å, Ribe Å og Vidå. De mange å-systemer fører store mængder ferskvand til Vadehavet. Derfor betyder vandkvaliteten i både åerne og de marine vandområder meget for fiskearterne i området. Vandløbene fungerer som gydeområder og levesteder for op til 25 fiskearter – bl.a. for snæbel, laks, dyndsmøling, hav-, bæk- og flodlampret, der er opført på Danmarks rødliste over akut truede dyrearter eller på EU's liste over arter, som kræver "særlig beskyttelse". Vandløbene har generelt en god vandkvalitet, og målsætningen er i de fleste tilfælde opfyldt i forhold til vandplanerne. Okkerforurening, forurening fra dambrug, næringsstoffer fra landbruget og rensningsanlæg udgør lokale, væsentlige miljøproblemer, og til trods for at opstemninger og spærringer er fjernet i flere vandløb er der fortsat dårlige passageforhold i flere vandløb, så lokale bestande af havørred, laks og snæbel ikke kan opretholdes.

Der er få naturlige søer i nationalparken og en del kunstige, opstået bl.a. i forbindelse med digebygning og opstemning af vandløb. Saltvandssøen i Margrethe-Kog på 250 ha er indviet i 1984 som kompensation for inddigningen af Ny Frederikskogs forland og er nationalparkens største sø. Søen fungerer hovedsageligt som højvandsrasteplass for vadefugle forår og efterår. I perioden 1984-2007 har 12 ud af de 22 mest almindeligt forekommende arter vist faldende tendens. Rudbøl Sø på 52 ha gennemstrømmes af Vidåen. Søens vand er ret uklart pga. algeforekomster og udledning af okker fra Vidåsystemet. Målsætningen for søen er opfyldt med hensyn til fuglelivet, men ikke med hensyn til vandkvalitet og indhold af tungmetaller i sedimentet. Lakolk Sø på Rømø er en lavvandet, naturlig brakvandssø på ca. 7 ha. Søen er opstået i slutningen af 1700-tallet og har ingen tilløb, og afløbet er næsten sandet til. Søens miljøtilstand, i forhold til vandplanerne, er karakteriseret

som ringe, og dens største naturmæssige værdi ligger i dens egnethed som leve- og rastepuds for vand- og sumpfugle. Marbæksøerne, der er tre kunstige søer på tilsammen 21 ha i Marbæk Plantage blev anlagt i 1972/1979. Søerne er næringsrige med veludviklet rørskov.

På grund af manglende kortlægning er bevaringsstatus for naturtyperne næringsrig sø, søbred med småurter, kransnålalgesøer og brunvandede søer ukendt.

Klægggravene, der ligger umiddelbart bag havdigerne, og er opstået inden for de sidste 20-50 år ved afgravning af klæg til forstærkning af havdigerne, har ofte høje koncentrationer af fosfor, der skyldes rastende svømmefugle. Saltkoncentrationen er forholdsvis høj pga. indsvivende saltvand, og fiskebestanden indeholder få arter, der er tilpasset de vekslende saltholdigheder.

Der indgår 54 dyrearter, heraf 43 fuglearter og 11 øvrige arter, i udpegningsgrundlaget for Natura 2000-områderne i nationalparken. Bevaringsstatus og bevaringsprognose fremgår af den seneste Natura 2000-basisanalyse (Miljøstyrelsen 2023).

På habitatdirektivets Bilag IV er opført en række arter, som skal ydes streng beskyttelse overalt i deres naturlige udbredelsesområde, også udenfor de udpegede habitatområder. Det indebærer for dyrearternes vedkommende bl.a., at yngle- og rasteområder ikke må beskadiges eller ødelægges, og for planternes vedkommende bl.a., at arterne ikke må indsamles, plukkes eller ødelægges.

I nationalparken kan forekomme flg. arter: snæbel, odder, arter af flagermus, løgfrø, spidssnudet frø, markfirben, grøn mosaikguldsmed og strandtudse.

Trusler for nationalparkens marine områder er tilførslen af næringsstoffer, der gennem en årrække har medført opblomstring af planteplankton og makroalger som rørhinde og søsalat. Fiskeri med bundslæbende redskaber har påvirket levesteder for især blåmuslinger. Også områdets vandløb og søer har generelt for høje koncentrationer af næringsstoffer i forhold til kravene, hvilket medfører tilgroning af vådområder i ådale og i søområder. Gødsning af saltmarsken og de inddigede marskarealer og øget udledning af luftbåret kvælstof fra landbruget har medført forbedrede vilkår for næringskrævende plantearter, hvilket har medført en faldende biologisk mangfoldighed på marsken med forringede levevilkår for bl.a. fuglene i området.

For en række truede naturtyper er tilgroning, reduktion, fragmentering og dræning, forårsaget af menneskelig aktivitet, de væsentligste problemer, og tilgroning er især en trussel for lysåbne naturtyper og for søerne, hvilket også påvirker yngle- og trækfugle tilknyttet disse områder. Tilgroning kan desuden forbedre leveforholdene for en række prædatorer, såsom krage, ræv, mink, på sårbare eller truede fuglearter. Denne udvikling kan skyldes øget tilførsel af næringsstoffer sammen med ophør af drift af græsningsarealer (i form af høslæt og afgræsning).

Afvanding og vandløbsregulering er en trussel mod fugtige naturtyper som følge af vandstandssænkning, og dette har også medført forhøjede okkerkoncentrationer i flere vandløb. Forstyrrelser fra forskellige rekreative aktiviteter har især betydning for bestande af truede yngle- og trækfugle og også for marsvin og spættet sæl samt fouragerende og fældende fugle.

I nationalparkområdet er der flere invasive arter, der kan påvirke det oprindelige plante- og dyreliv, f.eks. stillehavsøsters, mink og mårhund, rynket rose, stjerne-bredribbe.

4.1.2 MÅLSÆTNING

Bekendtgørelsen om Nationalpark Vadehavet har følgende målsætninger hvad angår natur og landskab:

1. *De væsentligste naturtyper som lavvandede havområder, tidevandsrender, vadeflader, højsander, åmundinger, marsk- og strandenge, forstrande og klitter skal bevares og deres kvalitet og mangfoldighed skal styrkes. De skal beskyttes mod næringsstofbelastning, invasive arter, forstyrrelser af fauna mv. og bevares som bæredygtige og dynamiske økosystemer med naturlig dynamik ved så vidt som muligt at undlade indgreb i den naturlige tidevandsdynamik*
2. *Kulturskabte naturarealer som ferske enge og klæggrave skal bevares og deres kvalitet og mangfoldighed skal styrkes, der bør bevares og fremmes en landbrugsdrift, som sikrer kulturlandskabet og områdets karakterarter.*
3. *Nationalparkens karakterdannede landskabselementer og markante geologiske formationer skal bevares og synliggøres, og den dynamiske landskabsdannelse af klit- og marskområde skal fremmes.*

Målsætningerne søges opfyldt ved hjælp af en række tiltag, der i nationalparkplanen beskrives under overskrifterne: "Oversigt over værdifuld og sårbar natur", "Vandhuller, søer og vandløb", "Marine naturforbedringer", "Kyst- og ynglefugle", "Ny teknologi til naturforvaltning", "Insekter og planter" samt "Mere natur på private arealer".

Konkret er det målet at opfylde målsætningerne ved gennemførelse af bl.a. følgende tiltag og aktiviteter:

- En generel fortsættelse af igangværende naturgenopretningsindsatser, da de igangværende indsatser begynder at give resultater, herunder regulering af prædatorer og hegning af yngleområder til kystfugle samt anlæg af nye levesteder til padder.
- Naturforbedrende tiltag i søer og vandhuller, herunder også klæggrave, for at forbedre forholdene for fugle, padder planter og insekter og fremme publikums oplevelsesmæssige muligheder. Konkret fortsætter arbejdet med formidling og publikumsfaciliteter ved den nyanlagte Juvre Engsø. Desuden vurderes mulighederne for at lave saltvandssøer, da disse udskiller færre gasser end ferskvandssøer.
- Naturbedringer i og ved vandløbene, der løber ud i Vadehavet, med særlig fokus på det store LIFE Kongeå-projekt samt bl.a. Ribe Å, for at forbedre naturgrundlaget for snæbel, laks, fugle og andre dyr samt planter.
- Etablering af flere tudse- og bekkasinskrab rundt om i hele området til glæde for padder, ande- og vadefugle mv. Et led i indsatsen er at vurdere, om der er supplerende metoder, der virker for disse arter.
- Afklaring af muligheden for at igangsætte marine restaureringsprojekter, der vil gavne det marine miljø, herunder ålegræsplantninger i Vadehavsområdet, livsvilkårene for fisk, smådyr og fugle, samtidig med at ålegræsset binder CO₂ og fungerer som bølgebrydere
- Det skal også undersøges, om der er basis for etablering af fiske-børnehaver i områdets havne og i positivt fald igangsættes sådanne initiativer.
- I planperioden skal der arbejdes på at rejse midler til viden og ekspertise som kan skitsere mulige, realistiske løsninger i forhold til at etablere vandgennemstrømning under Rømmødæmningen med henblik på at forbedre forholdene for migrerende fisk ved at fjerne hindringer i vandløb og fremme de naturlige dynamikker i Vadehavet.

- Fortsættelse og samling af velfungerende indsatser i et eller flere større sammenhængende initiativer med henblik på at forbedre livsvilkårene for Vadehavets yngle- og trækfugle. Indsatserne omfatter bl.a. græsning, regulering af prædatorer, hegning af yngleområder, forbedring af ynglelokaliteter og erhvervelse af
- Insekter og planter. I løbet af perioden skal det afklares, om der er basis for at skabe et overblik over nationalparkens plante- og insektliv med henblik på at målrette konkrete naturforbedrende aktiviteter og indhente ekstern finansiering.
- Test og udvikling af nye teknologier af nye teknologier, herunder GIS, droner, AI, IoT, eDNA, data fra satellitter mv. til brug for naturovervågning, naturforvaltning samt bl.a. formidling og styring af besøgende i følsomme naturområder. I planperioden skal afdækkes, om der er teknologiske muligheder for monitorering af natur og arter nede under vandet.
- Desuden forsættes projekt Virtuelt Hegn (No-fence) projektet på Fanø med at eksperimentere med græsning og køer i hegnsløse områder. Nationalparken vil indgå i HORIZON Wilddrone, hvor der forskes i og afprøves droner og kamerateknologier til naturovervågning. Desuden arbejdes med det banebrydende koncept Green Nudging, hvor der udvikles en digital assistent – en slags digital naturvejleder og turismeguide baseret på kunstig intelligens og adgang til en række datakilder.
- Fortsættelse af afsøgning, testning og erfaringsopbygning i forhold til involvering af frivillige kræfter med henblik på at fremme naturindsatsen og fremme følelsen af et større ejerskab for Vadehavet. Indsatsen indebærer også et forsøg på i højere grad at aktivere private lodsejere, lokale beboere og tilrejsende til naturforbedrende aktiviteter.
- Klarlægning af mulighederne for at igangsætte naturforbedrende initiativer hos private lodsejere, herunder landmænd og sommerhusejere, hvor begge grupper besidder betydelige arealer i nationalparkens område. Sådanne indsatser kan f.eks. omfatte bekæmpelse af invasive arter etablering af tudseskraab og oprensning af vandhuller.
- Fortsat videns indsamling med henblik på at skabe et sammenhængende overblik nationalparkens natur for sikre, at nye initiativer sættes ind dér, hvor behovet er størst og for at bidrage til, at der bliver passet bedre på særligt værdifulde naturområder og arter.

4.1.3 VURDERING

I Tabel 1 er givet en samlet miljøvurdering for indsatsområderne under "Natur og Landskab". Vurderingen er gennemført i overensstemmelse med Miljøvurderingsloven (LBK nr 4 af 11. marts 2023) om miljøvurdering af planer og programmer og af konkrete projekter (VVM) og den tilhørende vejledning (Vejledningen til gennemførelse af direktiv 2001/42 om vurdering af bestemte planers og programmers indvirkning på miljøet).

Det hedder her, at påvirkningerne bør omfatte "primære, sekundære, kumulative, synergistiske, kort-, mellem- og langsigtede vedvarende og midlertidige positive og negative virkninger".

Denne opdeling i påvirkninger er fulgt i de vurderingsskemaer, der er indeholdt i afslutningen af vurderingerne for hver indsatsområde. Der er ikke i vejledningen en entydig definition for de enkelte påvirkninger. I rapporten her er det valgt at en primær påvirkning betyder at der direkte sker en ændring af den pågældende miljøparameter.

En sekundær påvirkning kan f.eks. være at det gennem informationsmateriale sikres, at publikum tager hensyn til bestemte naturværdier, der derved fremmes. Synergi kan både være at indsatser ved deres gennemførelse forstærker hinanden, men der kan også være synergi med andre tiltag, der ikke er omfattet af nationalparkplanen.

Kortsigtet opfattes som 1-2 år, mellemsigt som 3 – 6 år, langsigtet som over 7 år. Positiv er at indsatsen gavner den pågældende miljøparameter, alternativt kan der være en negativ påvirkning af denne.

Der er sat krydser i vurderingsskemaerne for disse påvirkninger og i nogle tilfælde er vurderingen tydeliggjort med tekst i skemaet.

Hovedparten af indsatsen bygger på forudsætninger om samarbejde med en række andre aktører, herunder lokale frivillige kræfter, lodsejere, Naturstyrelsen, EU LIFE, kommunerne, fonde, interesseorganisationer, Kystvandråd Vadehavet, NTT Data, Tænk tanken Hav, den trilaterale Swimway-gruppe, de øvrige danske nationalparker, Dansk Kyst- og Naturturisme, Vild med Vilje og mange andre.

Alle de beskrevne tiltag er i klar overensstemmelse med målsætningen for udpegning af nationalparken og for nationalparkplanlægningen. Gennemføres målene, hvoraf flere kan realiseres allerede på kort sigt, vil de udgøre et væsentligt bidrag til at bevare, styrke, udvikle og formidle nationalparkens kystnære og marine natur samt landskabet i nationalparken, og de vil desuden fremme det frivillige engagement og den lokale forankring for nationalparkprojektet.

Tabel 1. Vurdering af nationalparkplanens indvirkning i forhold aktiviteterne under "Natur og landskab". Der er i skemaet indført de påvirkninger der følger af bekendtgørelsen om miljøvurdering. Det handler om påvirkningen er direkte/primær eller indirekte/sekundær, om påvirkningen har effekt på kort, mellem eller lang sigt, om påvirkningen er vedvarende og endelig om den er positiv eller negativ.

Påvirkningen:	Primær	Sekundær	Synergi	På kort sigt	På mellem sigt	På lang sigt	Vedvarende	Negativ	Positiv	Vurdering af nationalparkplanens indvirkning
Oversigt over værdifuld og sårbar natur		X	X		(X)	X	X		X	Der er tale om en sekundær påvirkning med synergi mellem aktiviteterne, og en vedvarende positiv effekt særligt på lang sigt.
Vandhuller, søer og vandløb	X		X		X	X	X		X	Der er tale om en primær påvirkning med synergi mellem aktiviteterne, og en vedvarende positiv effekt særligt på lang sigt.
Marine naturforbedringer	X		X		(X)	X	X		X	Der er tale om en primær påvirkning med synergi mellem aktiviteterne, og en vedvarende positiv effekt, særligt på lang sigt.
Kyst- og ynglefugle	X		X	X	X	X	X		X	Der er tale om en sekundær påvirkning med synergi mellem aktiviteterne, og en vedvarende positiv effekt på såvel kort, mellemlang som lang sigt.
Ny teknologi til naturforvaltning		X	X		X		(X)		X	Der er tale om en sekundær påvirkning med synergi mellem aktiviteterne, og en vedvarende positiv effekt særligt allerede på mellemlang sigt.

Insekter og planter	X		X		X		X		X	Der er tale om en primær påvirkning med synergi mellem aktiviteterne og en vedvarende positiv påvirkning på mellemlang sigt
Mere natur på private arealer	X		X		X		X		X	Der er tale om en primær påvirkning med synergi mellem aktiviteterne og en vedvarende positiv påvirkning på mellemlang sigt

4.2 KULTUR OG KULTURHISTORIE

Det område, der indgår i Nationalpark Vadehavet rummer en lang række kulturhistoriske attraktioner, herunder bl.a. Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg, Danmarks ældste by Ribe med domkirken og mange velbevarede gamle huse. Mange steder i landskabet ses desuden vidnesbyrd om de måder, hvorpå områdets indbyggere har håndteret landbrug, tidevand, stormfloder m.m.

Dette kapitel beskriver områdets nuværende kulturinteresser, sammenfatter de af Nationalparkbekendtgørelsens målsætninger, der er relevante for kulturhistoriske interesser og miljøvurderer nationalparkplanen i forhold til dette indsatsområde i planperioden 2019-2025.

4.2.1 STATUS

Vadehavets kulturhistorie vidner især om den måde, hvorpå indbyggerne i området har håndteret marsken, tidevandet og stormfloderne for at tilpasse sig og for at overleve. Dette gælder f.eks. bosætningen på geesten og på værfter i marsken, sommerdigerne, placeringen af byer og havne, inddigningen af koge, digebyggeri langs kyststrækningen og kystbeskyttelse i form af slikgårde og grøblerender.

Stormflodssøjler, redningsstationer og skibsvrag vidner om de barske vilkår. I forhold til de tyske og hollandske dele af Vadehavet har det danske Vadehav kun smalle marskstrækninger og få værfter, men i nationalparken ses de forskellige udviklingsstadier i menneskets forvaltning af mødet mellem hav og marsk.

Af tidligere tiders søfart og fiskeri er der kun beskedne spor, da skibene kunne lastes og losses ved en åbred eller mens de lå på vaden ved lavvande. Søfartens kontakt til omverdenen fremgår bl.a. af byggeskikken - kirker af tufsten fra Rhinen og grundmurede huse med frisiske bygningstræk og flisebeklædte vægge.

De ældste bosætninger, fra 6.000 f.Kr., er kortvarigt beboede jagt- og fiskepladser langs åløbene. Bebyggelse fra yngre stenalder og frem til middelalderens begyndelse ligger hovedsageligt på højtliggende områder – geest-randen og i det følgende århundrede flyttede gårde ud i selve marsken på geest-knolde,

flyvesandsrygge og værfter, for at holde bygningerne fri af vandet. Sommerdiger beskyttede sommerens afgrøder.

Øernes bebyggelseshistorie, der er fra 1200-tallet, er væsentligt kortere end fastlandets. Landbruget har sat sine mest markante spor på fastlandet – herunder inddigningen af kogene, mens der på øerne findes rester af gamle marksystemer bl.a. egnstypiske ”skummende agre”.

1900-tallets digearbejder medførte at vadehavskysten i dag fremtræder med uinddiget marsk nordligst ved Varde Å. Mellem Sneum Å og Brøns Å den inddigede, men ikke afvandede marsk og sydligst Tøndermarsken, der både er inddiget og afvandet.

Den omfattende inddigning og afvanding skaffede arealer, der kunne bruges til omdrift.

Som et særligt bierhverv havde Fanø fra 1860'erne en betydelig eksport af vildænder, der blev indfanget i fuglekøjer, der er kunstige damme, hvori ænderne blev lokket i ruser og aflivet. Der er bevaret fire af disse fuglekøjer, hvoraf to er restaureret.

I 1800-tallets slutning begyndte turismen at præge kystområderne, særligt på vestkysten af Fanø og Rømø, og flere steder på øerne og langs Vadehavet blev der etableret sommerhusområder og hyttekolonier.

I slutningen af 1970'erne blev den moderne vindmølleindustri udviklet, og en af de første vindmølleparker blev opført på Fanø i 1983.

Truslerne for nationalparkens kulturhistoriske spor er havet og de store mængder sand, der til stadighed transporteres af tidevandet, og på længere sigt kan havspejlsstigning betyde, at der må findes alternativer løsninger til at håndtere vandet. Dette vil ændre anvendelsen og indtrykket af kogene, og nogle steder også en tilbagevenden til tiden før inddigningen. Derudover har landbrugets driftsformer betydning for, hvordan kogene fremtræder. Den ændrede naturopfattelse, der betyder, at landvinding kun finder sted, når det gælder kystbeskyttelse, medfører, at slikgårde og grøblerender forsvinder.

Det flade landskab er sårbart overfor visuelle påvirkninger, og byudvikling kan være med til at udviske kulturhistoriske grænser mellem land og by. Byudvikling kan også føre til ændring af den indre struktur i de velbevarede byer, hvor modernisering, ud over nedrivning, er særlige faktorer. Særligt sårbare er de få spor af den maritime historie.

Som en del af den eksisterende indsats arbejdes der på, at nationalparken og Verdensarven skrives bedre ind i kommuneplanerne, bevarende lokalplaner og landsbyplaner, så natur, kulturlandskaber, monumenter, fysiske vidnesbyrd og kulturmiljøer m.m. bevares og synliggøres.

Sideløbende med dette skal den rekreative infrastrukturer og formidling udvikles med henblik på at stimulere sunde lokalmiljøer.

Nationalparken indgår desuden i arbejdet med at udvikle det tværinstitutionelle kultur og planlægnings samarbejde (KoP), som omfatter kulturaktører, kommunernes kultur- og planlægningsafdelinger, Kulturstyrelsen og nationalparken.

I den nye planperiode vil nationalparken fokusere på at få aktiveret og formidlet bygningsarven til børn og unge via MitVadehav.dk og målrettede initiativer. Arbejdet med bygningsarven har været vanskelig at få i gang, derfor vil den kommende periode skulle afsøge nye tilgange til indsatserne og til at skaffe midler til arbejdet.

Det skal også afdækkes om og hvordan bæredygtigt byggeri kan indarbejdes i indsatsen med at sikre Vadehavets og marskens bygningsarv, herunder mulighederne for at sikre de håndværksmæssige kompetencer som er forudsætningen for at kunne restaurere og bevare.

4.2.2 MÅLSÆTNING

Bekendtgørelsen om Nationalpark Vadehavet har følgende målsætning hvad angår kultur og kulturhistorie værdier:

Kulturmiljøer og kulturhistoriske helheder og enkeltelementer, der fortæller om Vadehavet, skal bevares, synliggøres, tilgængeliggøres, herunder kystsikringsanlæg, afvandings og bevandingssystemer, landbrug og bebyggelse på værft, marsk, geest, jagt, fiskeri og søfart, grænselandets historie og rekreation.

Målsætningen søges opfyldt ved hjælp af en række tiltag, der i nationalparkplanen beskrives under overskrifterne: "Vadehavets bygningsarv", "Vadehavets stednavne" og "Den levende vadehavskultur".

Konkret er det målet at opfylde målsætningerne ved gennemførelse af bl.a. følgende tiltag og aktiviteter:

- Vadehavsområdet har egne dialekter og sågar et eget folkeslag med eget sprog – frisisk. Ligesom friserne er stort set forsvundet fra det danske Vadehavsområde, så er vidnesbyrd i form af stednavne til lands og til vands samt det talte sprog (dialekter) ved at forsvinde. I den nye planperiode skal det afklares, hvordan områdets stednavne og vidnesbyrdet fra friserne kan sikres for eftertiden.
- Det skal undersøges, om det er muligt at sætte gang i en indsats som dokumenterer og bevarer Vadehavsområdets særlige kulturarv. Der derfor udarbejdes en projektbeskrivelse og om muligt igangsættes et projekt.
- Som i de foregående perioder vil Nationalparkfond Vadehavet også i den nye planperiode samarbejde med events og arrangementer, der har fokus på Vadehavsområdet eller hvorigennem Vadehavsområdets natur, kultur og kulturhistorie samt kunst, der formidler Vadehavet og relevante temaer, kan kommunikeres og formidles.
- Det skal undersøges, om der er basis for at få nulevende Vadehavsbeboere til at fortælle deres historie om dem selv og deres liv ved Vadehavet og Vadehavets natur og kultur, værdier.
- Det skal undersøges, om det er muligt at understøtte en samtale om vadehavets kultur og kulturarv i et nutidigt perspektiv og med nutidige kommunikationsformer, f.eks. ved brug af digitalt understøttede fællesskaber.

4.2.3 VURDERING

Aktiviteterne under indsatsområdet Kulturhistoriske er i overvejende grad en videreførelse og eller udvikling af sammenlignelige tiltag i den foregående planperiode.

De planlagte indsatser og elementer for indsatsområdet er i klar overensstemmelse med målsætninger for udpegning af nationalparken og for nationalparkplanlægningen. Gennemføres målene, hvor flere sandsynligvis kan realiseres allerede på kort sigt, vil det kunne være et væsentligt bidrag til at fremme, sikre, udvikle, formidle og synliggøre nationalparkens kulturhistoriske værdier.

En meget stor del af indsatsen bygger på forudsætninger om samarbejde med andre aktører, herunder samarbejdspartnere Tyskland og Holland, kommunerne, Slots- og kulturstyrelsen, museer, aftenskoler, højskoler, Folkeuniversitet m.fl.

Overordnet vurderes det, at indsatsen er et væsentligt bidrag på både kort, mellemlang og lang sigt til at bevare og formidle fredede og bevaringsværdige bygninger og enkeltelementer i nationalparken. Det vil fremme mulighederne for friluftsliv og særlige natur- og kulturhistoriske oplevelser i nationalparken. Der er tale om en sekundær påvirkning og en klar synergi mellem de beskrevne aktiviteter, og en positiv indvirkning fra tiltagene kan ske allerede på kort sigt. Dette er illustreret i nedenstående **Tabel 2**.

Vurderingen er gennemført i overensstemmelse med Miljøvurderingsloven (LBK nr 1976 af 27/10/2021) om miljøvurdering af planer og programmer og af konkrete projekter (VVM) og den tilhørende vejledning (Vejledningen til gennemførelse af direktiv 2001/42 om vurdering af bestemte planers og programmers indvirkning på miljøet). Det hedder her, at påvirkningerne bør omfatte "sekundære, kumulative, synergistiske, kort-, mellem- og langsigtede vedvarende og midlertidige positive og negative virkninger".

Tabel 2 Vurdering af nationalparkplanens indvirkning i forhold til indsatsområdet Kulturhistoriske værdier. Der er i skemaet indført de påvirkninger der følger af bekendtgørelsen om miljøvurdering. Det handler om påvirkningen er direkte/primær eller indirekte/sekundær, om påvirkningen har effekt på kort, mellem eller lang sigt, om påvirkningen er vedvarende og endelig om den er positiv eller negativ.

Påvirkningen:										Vurdering af nationalparkplanens indvirkning
	Primær	Sekundær	Synergi	På kort sigt	På mellem sigt	På lang sigt	Vedvarende	Negativ	Positiv	
Miljøparameter										
Vadehavets bygningsarv		X	X		(X)	X	X		X	Der er tale om en sekundær påvirkning med synergi mellem aktiviteterne, og en vedvarende positiv effekt særligt på langt sigt.
Vadehavets stednavne		X	X		(X)	X	X		X	Der er tale om en sekundær påvirkning med synergi mellem aktiviteterne, og en vedvarende positiv effekt særligt på langt sigt.
Den levende vadehavskultur		X	X		(X)	X	X		X	Der er tale om en sekundær påvirkning med synergi mellem aktiviteterne, og en vedvarende positiv effekt særligt på langt sigt.

Målsætningen søges opfyldt ved hjælp af en række tiltag, der i nationalparkplanen beskrives under overskrifterne: "Vadehavets bygningsarv", "Vadehavets stednavne" og "Den levende vadehavskultur".

4.3 FRILUFTSLIV OG FOLKESUNDHED

Vadehavets helt særegne natur og landskab med store tidevandspåvirkede områder, klitter, marsk og tilstødende bakkeøer giver mange forskellige muligheder for natur- og friluftsoplevelser, herunder brætsejlsads, sejlsads, golfspil, cykling, ridning, vandreture, naturoplevelser, fiskeri o.m.a.

Indsatsområdet er i nær sammenhæng med Lokalsamfund, erhverv og turisme, der er beskrevet i afsnit 4.5.

Dette kapitel beskriver områdets nuværende friluftsliv, sammenfatter de af Nationalparkbekendtgørelsens målsætninger, der er relevante for friluftsliv og folkesundhed og miljøvurderer nationalparkplanen i forhold til dette indsatsområde i planperioden 2025-2030.

4.3.1 STATUS

Området omkring Vadehavet muliggør en lang række forskelligartede friluftsoplevelser, og mellem 60 og 90% af områdets beboere og turister er aktive brugere af forskellig former for friluftaktiviteter. De mest besøgte områder er den sydøstlige del af Rømø, kyststrækningen ud for Mandø samt strandene ved Blåvand, Hjeriting og Fanøs vestside. (Styregruppen for Pilotprojekt Nationalpark Vadehavet, 2005).

Den rekreative infrastruktur er veludbygget, og nationalparken krydses af såvel internationale som nationale cykle- og vandreruter, *North Sea Trail*, *North Sea Cycle Route* og *Sydhavsruuten* eller *Kyst til Kyst Stien*. Bilister kan følge *Margueritruuten* og friluftaktiviteterne knyttet hertil. Informationsmateriale til disse eksisterer i mange formater og på forskellige sprog. Det er kommunerne som forestår vedligeholdelse og opdatering af skilte og informationsmateriale.

I den nye planperiode vil Nationalparkfond Vadehavet fortsat arbejde med at få borgere og tilrejsende gæster ud at opleve og nyde den enestående nationalpark- og UNESCO verdensarvsnatur. Det gælder små som store, unge som gamle, lokale borgere som tilrejsende gæster, sunde og raske såvel som mennesker med sundheds- eller trivselsudfordringer.

I planperioden vil nationalparken tilstræbe at engagere og aktivere flere til også at gøre "noget godt" for naturen. Nationalparken vil desuden fortsætte bestræbelserne på at sikre en passende balance mellem benyttelse og beskyttelse, så alle tiltag sker under hensyntagen til naturen, og at særlig følsom natur friholdes helt for forstyrrelser.

4.3.2 MÅLSÆTNING

Bekendtgørelsens målsætninger er, hvad angår friluftsliv og folkesundhed:

1. *Mulighederne for friluftsliv, naturoplevelser og kulturhistoriske oplevelser skal styrkes*
2. *Udviklingen af friluftsliv og turisme skal ske på et bæredygtigt grundlag og i samarbejde med lokalbefolkningen, turisterhvervet og områdets formidlingsinstitutioner*

Særligt sårbare naturområder skal beskyttes mod slitage og forstyrrelse gennem formidling og planlægning af zoner, stiforløb mv.”

3. *Naturvejledning og formidling af nationalparkens landskab, natur- og kulturhistoriske værdier og friluftsmæssige muligheder skal styrkes og udvikles i samarbejde med lokale aktører gennem udbygning og koordinering af aktiviteter, etablering af servicefunktioner og faciliteter.*

Der skal desuden arbejdes med at udvikle og afprøve muligheder for nationalparken som et nationalt og lokalt eksperimentarium med indsatser, der kan bidrage til at forbedre trivsel og folkesundhed.

Målsætningen søges opfyldt ved hjælp af en række tiltag, der i nationalparkplanen beskrives under overskrifterne: ”Et aktiv for folkesundheden” og ”Friluftsliv til lands og til vands”.

Konkret er det målet at opfylde målsætningerne ved gennemførelse af bl.a. følgende tiltag og aktiviteter:

- Afsøgning af nye funding-, alliance- og samarbejds muligheder, herunder patientforeninger, fonde og private virksomheder samt refleksioner over, hvordan natur, kultur, lokalsamfund, erhverv og turisme kan profitere af aktiviteterne,
- Fortsættelse af arbejdet med information og formidling til alle ude i landskabet, hvor codes of conduct, gæstestyring og bæredygtighed integreres med den øvrige information.
- Afprøvning af nye informationsteknologier der kan styrke oplevelsen af Vadehavsområdets enestående natur og kultur på en måde, der er spændende og tryk og samt bidrager til trivsel for mennesker og natur hele året. Forventningen er bl.a. at de unge brugergrupper vil finde de nye digitale muligheder attraktive.
- I perioden skal der fortsat arbejdes på styrkelse af eksisterende friluftsfaciliteter bl.a. fugleskjul, afmærkning af ruter og stier, skiltning, shelters, naturlegepladser tillige med at afsøge, om der er nogle typer af faciliteter, der endnu mangler for at understøtte friluftaktiviteterne i nationalparken. Det skal gøres på en bæredygtig og visuelt nænsom måde i forhold til fysisk placering og materialevalg samt med stigende fokus på at alle gives mulighed for at komme ud i vadehavsområdet.
- Samarbejde med lodsejere, myndigheder og brugerorganisationer på at udvikle eksisterende ruter og stier i en Vadehavs-stigruppe, så stier og ruter bindes sammen og vedligeholdes på et niveau der tilfredsstiller moderne, aktive brugere.
- Afklaring af, hvorvidt der er basis for at udvikle en Vadehavssti fra Blåvand til grænsen, og som har sløjfer ud på øerne og bindes sammen med Marskstien, Grænsestien, Kongeåstien, Kyst til Kyst-stien m.fl.
- Fortsættelse af afmærkning i Vadehavet for at sikre, at udviklingen af den blå infrastruktur og det blå friluftsliv sker på en tryk og bæredygtig måde.
- Afklaring af, om der er basis for at flere besøgende kan komme ud på vandet mod betaling. Det skal desuden også afklares, om folk med trivsels- og sundhedsudfordringer kan blive en del af de fællesskaber, der er etableret omkring renovering, vedligehold og drift af både, joller, kajaker mv.

4.3.3 VURDERING

Flere og flere besøger Vadehavet og bruger området som ramme for rekreative aktiviteter. Dette er som udgangspunkt positivt men afstedkommer også et behov for planlægning og formidling af, hvordan den

følsomme natur bruges på en bæredygtig måde. Nationalpark Vadehavet har udarbejdet en rapport om adfærdskodeks (code of conduct) som vejledning til besøgene og lokale operatører i hvordan konflikter mellem sårbare naturværdier og rekreativ udnyttelse kan imødegås.

Helt overordnet er det dog vurderingen, at nationalparkens tiltag i den kommende planperiode vil kunne fremme mulighederne for at udvikle friluftslivet oplevelser på et bæredygtigt grundlag.

Aktiviteterne under indsatsområdet er i overvejende grad en videreførelse og eller udvikling af sammenlignelige tiltag i den foregående planperiode. Nationalparkplanen vurderes desuden overordnet set at have en positiv effekt på koordineringen af friluft aktiviteter i Vadehavsområdet, idet planlægningen foregår over et større geografisk område.

En del af indsatsen bygger på forudsætninger om samarbejde med andre aktører, herunder Danmarks andre nationalparker, lokale lodsejere, myndigheder, brugerorganisationer. Kystredningstjenesten og evt. partnere i Holland og Tyskland, UC Syd og SDU. Tiltag der kan styrke folkesundheden i bred forstand, kræver fagligheder fra professionelle samarbejdspartnere, og afprøvning af nye informationsteknologier vil kræve samarbejde med store IT-virksomheder og andre nye partnere.

Alle de beskrevne tiltag er i klar overensstemmelse med målsætningen for udpegning af nationalparken og for nationalparkplanlægningen. Gennemføres målene, hvoraf flere kan realiseres allerede på kort sigt, vil de udgøre et væsentligt bidrag til at bevare, styrke, udvikle og formidle nationalparkens kystnære og marine natur- og kulturværdier på en bæredygtig måde

Der er tale om en overvejende sekundær indvirkning og klar synergi mellem de beskrevne aktiviteter, og en positiv indvirkning fra tiltagene kan ske allerede på kort sigt.

Dette er illustreret i nedenstående Tabel 3 nedenfor. Vurderingen er gennemført i overensstemmelse med Miljøvurderingsloven (LBK nr 1976 af 27/10/2021) om miljøvurdering af planer og programmer og af konkrete projekter (VVM) og den tilhørende vejledning (Vejledningen til gennemførelse af direktiv 2001/42 om vurdering af bestemte planers og programmers indvirkning på miljøet). Det hedder her, at påvirkningerne bør omfatte "sekundære, kumulative, synergistiske, kort-, mellem- og langsigtede vedvarende og midlertidige positive og negative virkninger".

Tabel 3 Vurdering af nationalparkplanens indvirkning i forhold til friluftsliv, natur- og kulturoplevelser. Der er i skemaet indført de påvirkninger der følger af bekendtgørelsen om miljøvurdering. Det handler om påvirkningen er direkte/primær eller indirekte/sekundær, om påvirkningen har effekt på kort, mellem eller lang sigt, om påvirkningen er vedvarende og endelig om den er positiv eller negativ.

Påvirkningen:										Vurdering af nationalparkplanens indvirkning
Miljøparameter	Primær	Sekundær	Synergi	På kort sigt	På mellem sigt	På lang sigt	Vedvarende	Negativ	Positiv	

Et aktiv for folkesundheden		X	X		(X)	X	X		X	Der er tale om en overvejende sekundær påvirkning med synergi mellem aktiviteterne, og en vedvarende positiv effekt særligt på langt sigt.
Friluftsliv til lands og til vands		X	X		(X)	X	X		X	Der er tale om en overvejende sekundær påvirkning med synergi mellem aktiviteterne, og en vedvarende positiv effekt særligt på langt sigt.

4.4 UNDERVISNING, FORSKNING OG FORMIDLING

Vadehavets formidlingsinstitutioner formidler gode historier og muligheder for oplevelser i og omkring Nationalpark Vadehavet og Verdensarvsområdet og fremmer undervisning og forskning i Vadehavets enestående natur- og kulturhistorie.

Dette kapitel beskriver og sammenfatter de eksisterende undervisnings- og formidlingsaktiviteter, sammenfatter de af Nationalparkbekendtgørelsens målsætninger, der er relevante for undervisning og formidling og miljøvurderer nationalparkplanen i forhold til dette indsatsområde i planperioden 2025-2030.

4.4.1 STATUS

Formidlingen af Nationalpark Vadehavets natur og kultur samt Verdensarvens enestående, universelle værdier har været en central opgave igennem de to foregående planperioder.

Det har også været en opgave, der har været løftet sammen med mange samarbejdspartnere, bl.a. Vadehavets Formidler Forum, verdensarvspartnerne, kommunerne m.fl. Den indsats fortsætter i den nye planperiode, fordi der er behov for et øget kendskab til nationalparkens natur, kultur, bæredygtige produkter og rekreative tilbud til sunde og raske samt dem, der gerne vil være det i alle aldersgrupper. Der er også behov for, at det bliver fortalt, hvordan man kan være med i fællesskabet, hvor man sammen udvikler og passer på nationalparken og verdensarven.

Det indebærer, at der skal tilvejebringes mere viden om naturen, kulturen, gæsterne mv. for at agere bedst muligt, og at nationalparkfondens indsats for området synliggøres på den måde, der engagerer og motiverer til at være med. Kommunikationen skal også bidrage til styrke identitet og ejerskab.

Nationalparken samarbejder med netværket Vadehavets Formidlerforum (VFF) med en kommunikationsplatform og koordinerende funktion forankret hos nationalparken. Samarbejdet skal udfoldes i en række konkrete projekter og kommunikationsinitiativer herunder:

Der gennemføres årlige møder- og udflugter for formidlere, som øger deres faglige viden samt skaber netværk og relationer, og derved styrker den samlede formidling af Vadehavet.

Partnere i Vadehavets Formidlerforum skal planlægge og gennemføre konkrete faglige events for nationalparken, herunder Partnerdagen, Nationalparkdagen og temamøde for nationalparken.

Nationalparken indgår regelmæssigt i forskellige udvalgte events, herunder Tønderfestival og Naturmødet, som synliggør nationalparken og Verdensarven, og hvor partnerne, herunder Vadehavets Formidlerforum, indgår i planlægning og gennemførelse af eventdeltagelsen.

Der gøres en særlig indsats overfor undervisere, børn og unge med bidrag fra Vadehavets Formidlerforums, der er formidlere til undervisnings- og læringsplatformen MitVadehav.dk. Her udvikles opgaver, lege og spil, og skabes generelt nyt informationsmateriale til børnehaver og skoler op til ungdomsårgangene, og specifikt til ungdomsuddannelserne.

I samarbejde med de danske nationalparker, Friluftsrådet og internationale natur/nationalparkorganisationer udvikles der et dansk Junior Ranger program.

Nationalparkskebet »Vadehavet« anvendes, med brug af frivillige, som kaptajner og sømænd, som formidlingsplatform i samarbejde med medier, forskere, skoler, partnere m.fl.

Nationalparkens Forskningsudvalg rådgiver nationalparken om Vadehavsforskning, vurderer indkommende ansøgninger om forskningsprojekter, arrangerer nationalparkens Forskningsdag og indgår i trilaterale samarbejder om den fælles forskningsagenda og konkrete forskningsprojekter.

Også i den nye planperiode vil formidlingen af Nationalpark Vadehavets natur og kultur samt Verdensarvens enestående, universelle værdier være en central opgave for nationalparken.

Denne indsats fortsætter, fordi der fortsat er behov for et øget kendskab til nationalparkens natur, kultur, bæredygtige produkter og rekreative tilbud til sunde og raske samt dem der gerne vil være det i alle aldersgrupper.

Der er også behov for at formidle, hvordan man kan være med i fællesskabet, der udvikler og sikrer nationalparken og verdensarven.

4.4.2 MÅLSÆTNING

Bekendtgørelsen om nationalpark vadehavet har følgende målsætninger, der retter sig mod undervisning og formidling:

Naturvejledning og formidling af nationalparkens landskab, natur- og kulturhistoriske værdier og friluftsmæssige muligheder skal styrkes og udvikles i samarbejde med lokale aktører gennem udbygning og koordinering af aktiviteter, etablering af servicefunktioner og faciliteter.

Forskning skal understøttes og undervisning styrkes gennem etablering af faciliteter og undervisningstilbud, herunder tilbud der fremmer natur-, kultur- og miljøbevidstheden hos børn og unge.”

Målsætningerne søges opfyldt ved hjælp af en række tiltag, der i nationalparkplanen beskrives under overskrifterne: ”MitVadehav.dk”, ”Vadehavsforskning”, ”Mobil og marin formidling” og ”Arrangementer”.

Konkret er det målet at opfylde målsætningerne ved gennemførelse af bl.a. følgende tiltag og aktiviteter:

- Fortsat udvikling af læringsplatformen MitVadehav.dk, der retter sig imod børnehaver og grundskolen foruden, ungdomsuddannelser og voksne på arbejdsmarkedet. Kurser for undervisere og pædagoger i at bruge læringsplatformen fortsættes, men nye kursusformer skal testes, så søgningen mod kurserne øges.
- Online-læring for voksne og unge på MitVadehav.dk skal holdes ajour og nye tilføjes, så partnere og interessenter naturligt bruger MitVadehav.dk for at blive dygtigere på natur, kultur og verdensarv, og også erhvervsrettede uddannelsestilbud skal udvikles, især på bæredygtighed, klima og grøn omstilling.
- Kendskabet til MitVadehav.dk skal styrkes igennem perioden via en indsats over for efterskoler, højskoler og andre uddannelsesinstitutioner.
- Gennemførelse af Nationalpark Vadehavets Forskningsdag, hvor ny viden om Vadehavets natur, kultur, historie, turisme, landbrug og meget andet præsenteres for alle interesserede. Herunder skal det afklares om andre samarbejdspartnere vil bidrage til synliggørelse, planlægning, finansiering og gennemførelse af arrangementet samt om digitale og virtuelle platforme kan anvendes til at udbrede kendskabet til Forskningsdagen.
- Arbejdet med at engagere og aktivere Forskningsudvalget i nationalparkens arbejde fortsætter, ligesom Forskningsudvalget fortsat vil stå for Forskningsdagen. En opgave for Forskningsudvalget er også at bidrage til koordination med Center for Vadehavsforskning. Det skal desuden vurderes af Forskningsudvalget i dialog med relevante nationalpark-partnere, om og hvordan den forskningsmæssige viden kan flyttes ud til nationalparkens partnere.
- Nationalparkfond Vadehavet vil desuden styrke samarbejdet med landets forskningsinstitutioner samt indgå og sikre udbytte af deltagelsen i forskningsinstitutionernes projekter, herunder HORIZON Wilddrone og HORIZON Blue4All m.fl.
- Nationalparkskibets rolle som flydende formidlingsplatform med dygtige frivillige til at sejle skibet ud med børn, forskere, journalister osv. Fortsætter i den nye planperiode. Der skal i den forbindelse rekrutteres nye frivillige, og skibet og nationalparkens mobile udstilling aktivt tilbydes til arrangementer rundt om i området.
- Muligheden for (med)finansiering af skibets drift uden at konkurrere med kommercielle sejladsudbydere skal afklares. Det skal desuden afklares, om der er basis for at udvikle andre ikke-bemandede mobile udstillinger for nationalpark og verdensarv, som kan flyttes rundt til partnere, udstillinger, events mv.
- Fortsat deltagelse i de events og arrangementer, hvor nationalparken får mest synlighed og udbytte af deltagelsen, hvor der aktiveres flest til at bidrage til aktiviteter der udvikler og passer på nationalpark og verdensarv.
- For at komme tættere på borgere og interesserede, skal Nationalparkens sekretariatsmedarbejdere mere ud og holde oplæg lokalt, nationalt og internationalt om områdets enestående verdensarvs- og nationalparkværdier, og de frivillige, bestyrelses- råds- og udvalgsmedlemmer skal klædes bedre på med hensyn til viden om området for at øge ambassadøreffekter, kendskab og ejerskab.

4.4.3 VURDERING

Aktiviteterne under undervisning, forskning og formidling er i overvejende grad en videreførelse og eller udvikling af sammenlignelige tiltag i den foregående planperiode.

De planlagte indsatser og elementer for indsatsområdet er i klar overensstemmelse med målsætninger for udpegnings af nationalparken og for nationalparkplanlægningen. Gennemføres målene, hvoraf flere

sandsynligvis kan realiseres allerede på kort sigt, vil det kunne være et væsentligt bidrag til at fremme forskning, undervisning og formidling af nationalparkens natur- og kulturværdier samt at øge alle aldersgruppers engagement i nationalparken.

Indsatsområdet har et stort overlap og muligheder for synergi med de øvrige indsatsområder. F.eks. vil forskning og formidling medvirke til at øge kendskabet til nationalparkens natur og kultur, hvilket vil fremme interessen for hele området og også fremme en passende balance mellem beskyttelse og benyttelse.

En del af indsatsen bygger på forudsætninger om samarbejde med andre aktører, herunder børnehaver, folkeskoler, ungdomsuddannelser, forskningsinstitutioner og arrangører af events som f.eks. Naturmødet eller Tønder Festivalen.

Overordnet vurderes det, at aktiviteterne under Undervisning, forskning og formidling vil kunne være et væsentligt bidrag på både kort, mellemlang og lang sigt til at fremme mulighederne for at fremme forskning, formidling, undervisning samt praktisk taget alle aldersgruppers engagement i nationalparken.

Der er tale om en sekundær påvirkning og en klar synergi mellem de beskrevne aktiviteter, og en positiv indvirkning fra tiltagene kan ske allerede på kort sigt. Dette er illustreret i nedenstående

Tabel 4, hvor der er givet en samlet miljøvurdering af de to indsatsområder. Vurderingen er gennemført i overensstemmelse med Miljøvurderingsloven (LBK nr 1976 af 27/10/2021) om miljøvurdering af planer og programmer og af konkrete projekter (VVM) og den tilhørende vejledning (Vejledningen til gennemførelse af direktiv 2001/42 om vurdering af bestemte planers og programmers indvirkning på miljøet). Det hedder her, at påvirkningerne bør omfatte "sekundære, kumulative, synergistiske, kort-, mellem- og langsigtede vedvarende og midlertidige positive og negative virkninger".

Tabel 4 Vurdering af nationalparkplanens indvirkning i forhold til Undervisning, forskning og formidling. Der er i skemaet indført de påvirkninger der følger af bekendtgørelsen om miljøvurdering. Det handler om påvirkningen er direkte/primær eller indirekte/sekundær, om påvirkningen har effekt på kort, mellem eller lang sigt, om påvirkningen er vedvarende og endelig om den er positiv eller negativ.

Påvirkningen:	Primær	Sekundær	Synergi	På kort sigt	På mellem sigt	På lang sigt	Vedvarende	Negativ	Positiv	Vurdering af nationalparkplanens indvirkning
MitVadehav.dk		X	X	X	X	X	X		X	Der er tale om en overvejende sekundær påvirkning med synergi mellem aktiviteterne og de øvrige indsatsområder og en vedvarende positiv effekt på mellemlang og lang sigt.
Vadehavsforskning		X	X	X	X	X	X		X	Der er tale om en overvejende sekundær påvirkning med synergi mellem aktiviteterne og de øvrige indsatsområder og en vedvarende positiv effekt på mellemlang og lang sigt.
Mobil og marin formidling		X	X	X	X	X	X		X	Der er tale om en overvejende sekundær påvirkning med synergi mellem aktiviteterne og de øvrige indsatsområder og en vedvarende positiv effekt på mellemlang og lang sigt.

Arrangementer		X	X	X	X	X	X	X	Der er tale om en overvejende sekundær påvirkning med synergi mellem aktiviteterne og de øvrige indsatsområder og en vedvarende positiv effekt på mellemlang og lang sigt.
---------------	--	---	---	---	---	---	---	---	--

4.5 LOKALSAMFUND, ERVERV OG TURISME

Lokalsamfund, byer og landsbyer, erhverv og turisme er en naturlig og integreret del af nationalparken. Der er ca. 5.000 indbyggere, der er bosiddende indenfor nationalparkområdet. Disse er fordelt på fire kommuner: Tønder Kommune, Varde Kommune, Esbjerg Kommune og Fanø Kommune.

Overordnet ønsker nationalparken at styrke samarbejdet med de fore lokale kommuner, erhvervs- og turismeorganisationer, til gavn for området og med afsæt i en bæredygtig udvikling.

4.5.1 STATUS

Landbruget er hovederhverv og kulturbærer i Vadehavsområdets landdistrikter, og sikrer også mange afledte, sekundære arbejdspladser også i regionen. Nationalparken omfatter ca. 300 km² landområde, hvoraf ca. 176 km² er landbrugsjord. Heraf er 85 pct. registreret som græs og kløver, 57 pct. er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3 og 48 pct. er uinddiget marsk. (Et areal kan optræde i flere kategorier).

Landbruget bidrager til at fastholde det økonomiske grundlag for bosætning i nationalparken, hvilket understøtter udviklingsmulighederne for både landbrug, turisme og friluftsliv. Udfordringerne for landbruget er at opretholde balance mellem hensynene til naturbeskyttelse og samtidigt fortsat sikre landbrugets udviklingsmuligheder. Landdistriktsprogrammet bidrager i mange tilfælde til opretholdelse af den ekstensive drift.

Erhvervsfiskeriet i den danske del af Vadehavet omfatter primært rejer, idet blå-muslingefiskeriet blev standset i 2008 på baggrund af en konsekvensvurdering af Natura 2000 områder, som fastlagde et endnu ikke opnået niveau for edderfugle og strandskaders fødegrundlag. Langt størstedelen af rejerne eksporteres til Tyskland. Fiskeriet er reguleret gennem vadehavsbekendtgørelsen og bekendtgørelse om erhvervsmæssigt fiskeri efter hesterejer ved den jyske vestkyst.

Turismen i Vadehavsområdet organiseres og markedsføres hovedsageligt gennem turistorganisationernes sammenslutning Destination Sydvestjylland, repræsenteret ved hhv. Esbjerg, Fanø, Tønder, Varde og Vejen Kommune. Destination Sydvestjylland er ved at udvikle sig og har igangsat en række initiativer, f.eks. pakkerejser, ruter til vands og lands og temaer som gastronomi og kunst, og samarbejder med lokale aktører omkring formidling af områdernes aktiviteter.

Sommerhuse udgør den største del af overnatningsmulighederne efterfulgt af campingpladser, ferielejligheder og –centre, mens andelen af hoteller er begrænset. Turismen er sæsonbetonet, men de mange natur- og kulturhistoriske værdier i Vadehavsområdet danner potentiale for at udvikle turismen udenfor højsæsonen. Områdets unikke identitet danner grundlag for markedsføringen som feriemål.

Natur- og kulturhistoriske formidlingstilbud varetages hovedsageligt af offentlige og selvejende institutioner, museer og natur- og kulturhistoriske centre. Der er dog sket en opblomstring af private aktører på området. I Vadehavets Formidlerforum indgår 25 institutioner i et samarbejde om at styrke den integrerede formidling

inden for natur- og kulturhistorien. Udstillinger, foredrag, rundvisninger på museer samt guidede rundture er eksempler på den direkte formidling, som allerede er velbesøgt i området året rundt.

I den nye planperiode vil der være fokus på at styrke jobskabelsen i hele området ved at udvikle nye, attraktive jobs, såvel som at styrke bosætningen. Dette skal ske igennem konkrete aktiviteter, øget kendskab og ejerskab til områdets herlighedsværdier og styrker. Et led i at styrke området er også at opbygge identitet, image og renomme med afsæt i de helt specielle og enestående styrker, Vadehavets natur og kultur tilbyder, og som ingen andre kan tilbyde.

Parallelt med en styrkelse af de lokale indsatser skal der etableres et tættere samarbejde med Region Syddanmark samt relevante nationale aktører såsom turisme- og erhvervsorganisationer, grønne organisationer, patientforeninger og andre, som kan bidrage til at styrke områdets bæredygtige udvikling. I planperioden skal nationalparkfonden også åbne for samarbejder med nye, ressourcestærke private samarbejdspartnere på teknologi, sundhed og grøn omstilling for at bidrage til at tackle nogle af de store dagsordner i samfundet så som manglende sundhed og trivsel, biodiversitetskrise, klimaudfordringer og stigende urbanisering.

4.5.2 MÅLSÆTNING

Bekendtgørelsens målsætninger er, hvad angår lokalsamfund, erhverv og turisme:

Udviklingen af nationalparken skal ske i samspil med omgivelserne.

Den overordnede målsætning for parken er at styrke erhvervsliv og turismeudvikling i området. Det er underliggende et formål at dette skal støttes med respekt for beskyttelsesinteresserne. Indsatsen kan være rettet mod flere emner, men væsentligt er støttet til at binde nationalparkområdet sammen med henblik på tiltrækning af gæster og understøttelse af lokale virksomheder, herunder støtte til branding af produkter.

Målsætningen hvad angår lokalsamfund, erhverv og turismesøges opnået ved aktiviteter og tiltag, der i nationalparkplanen er samlet under fire overskrifter; "Styrkelse af bosætning og lokal identitet", "Aktivering af partnere", "Aktivering af besøgende og borgere" og "Opkvalificering og certificering".

Konkret er det målet at opfylde målsætningerne ved gennemførelse af bl.a. følgende tiltag og aktiviteter:

- Udvikling af samarbejde med kommuner, turisme- og erhvervsorganisationer om at styrke bosætningen i området. Der foreligger allerede en del analyse- og kommunikationsmateriale og en række lokale, kommunale tiltag, men budskaberne skal skærpes og kommunikationen styrkes med afsæt i det, der er stærkest og mest attraktivt.
- Afklaring af, hvorvidt der er basis for at formulere en plan med finansiering og placering af roller, ansvar og opgaver, der skal fokusere på at klæde nuværende beboere bedre på (identitetsdannelse) og kommunikere til potentielle tilflyttere om Vadehavets værdier (her er dit nye, meningsfulde liv).
- Fortsættelse og videreudvikling ad Nationalpark Vadehavets partnerprogram. Partnerudvalget skal fortsat udvikle på partnerprogrammet, herunder de krav partnerne og partnerprogrammet kan stille til hinanden.

- Partnerdagen skal revitaliseres og nye former for afvikling skal testes. Flere partnere skal deltage og bidrage på dagen, og videndeling med tyske nationalparker og turismeorganisationer vil indgå i udviklingsprocessen, ligesom der vil søges inspiration i andre lande.
- I planperioden skal udvikles en online partner-platform, hvor partnerne kan hente nationalpark-content, nationalpark- og verdensarvs branding toolboxes, kontaktinfo på andre partnere, værktøjer og vejledninger eventoversigt mv.
- Etablering af tematiske netværk med henblik på at løfte innovation, viden, jobskabelse, omsætning, markedskommunikation mv. Konkret kan det dreje sig om lejrskoler, Dark Sky, ølproduktion, formidling, folkesundhed, ungdomsuddannelser, Stivogterne eller andre netværk.
- Der skal foretages en screening for eksisterende bæredygtige produkter, tilbud og oplevelser i området, ligesom der skal udvikles nye produkter, der skal markedsføres og sælges bl.a. via online-platforme.
- Involvering af nationalparkens borgere og besøgende til indsatser, der gavner naturen og udvikling af oplevelsestilbud for besøgende, som vil med ud at hjælpe naturen og området. Nogle af oplevelsestilbuddene skal efterfølgende kommercialiseres og sælges af relevante partnere.
- Afdækning af mulighederne for at skabe fællesskaber, der har det formål at gøre noget for sig selv, for andre, sammen med andre. Det kan være at bidrage til at vedligeholde ruter, stier, friluftsfaciliteter mv., ligesom det kan tænkes, at frivillige i en faglig, forsvarlig ramme vil bidrage med at sikre kulturhistoriske monumenter og den maritime kulturarv.
- Der skal udarbejdes et katalog med realistiske, meningsfulde indsatser og muligheder samt en plan for arbejdet med de frivillige med afsæt i det arbejde Nationalpark-rådet fremlagde i slutningen af sidste planperiode.
- Opgradering og synliggørelse af service- og vidensniveauet i turismesektorens virksomhederne med særlig fokus på at tiltrække de gæster, som er mest bæredygtige, dvs. lægger penge og har en god adfærd over for natur og lokalbefolkning.
- Det skal afklares, om der kan indføres en certificering af naturvejledere og turismeguidere, der tager folk ud i naturen, så der kan begynde en opkvalificering af hele guide-leddet.
- Der skal udvikles et kursus som Bæredygtighedsguide sammen med tyske partnere. Endelig skal der udvikles flere træningsvideoer og -tilbud til opkvalificering af partnerne i udvikling af grønne tilbud og mere bæredygtig drift af deres virksomhed. Opgaven vil løses sammen med tyske partnere.

4.5.3 VURDERING

Helt overordnet er det vurderingen, at nationalparkens tiltag i den kommende planperiode vil kunne fremme mulighederne for at udvikle lokalsamfund, erhvervsliv og turisme på et bæredygtigt grundlag. Aktiviteterne under indsatsområdet er i overvejende grad en videreførelse og eller udvikling af sammenlignelige tiltag i den foregående planperiode.

En del af indsatsen bygger på forudsætninger om samarbejde med andre aktører, herunder kommunerne, nationale og lokale turisme- og erhvervsorganisationer, grønne foreninger, patientforeninger, lokale forretninger og producenter samt andre, som kan bidrage til at støtte områdets bæredygtige udvikling.

Alle de beskrevne tiltag er i klar overensstemmelse med målsætningen for udpegning af nationalparken og for nationalparkplanlægningen. Gennemføres målene, hvoraf flere kan realiseres allerede på kort sigt, vil de

udgøre et væsentligt bidrag til at bevare, styrke, udvikle lokalsamfund og erhvervsliv under hensyntagen til nationalparkens følsomme natur, landskab og kulturværdier.

Der er tale om en overvejende sekundær indvirkning og klar synergi mellem de beskrevne aktiviteter, og en positiv indvirkning fra tiltagene kan ske allerede på mellemlang sigt.

Dette er illustreret i nedenstående Tabel 4 nedenfor. Vurderingen er gennemført i overensstemmelse med Miljøvurderingsloven (LBK nr 1976 af 27/10/2021) om miljøvurdering af planer og programmer og af konkrete projekter (VVM) og den tilhørende vejledning (Vejledningen til gennemførelse af direktiv 2001/42 om vurdering af bestemte planers og programmers indvirkning på miljøet). Det hedder her, at påvirkningerne bør omfatte "sekundære, kumulative, synergistiske, kort-, mellem- og langsigtede vedvarende og midlertidige positive og negative virkninger".

Tabel 5 Vurdering af nationalparkplanens indvirkning i forhold til lokalsamfund og erhverv. Der er i skemaet indført de påvirkninger der følger af bekendtgørelsen om miljøvurdering. Det handler om påvirkningen er direkte/primær eller indirekte/sekundær, om påvirkningen har effekt på kort, mellem eller lang sigt, om påvirkningen er vedvarende og endelig om den er positiv eller negativ.

Påvirkningen:	Primær	Sekundær	Synergi	På kort sigt	På mellem sigt	På langt sigt	Vedvarende	Negativ	Positiv	Vurdering af nationalparkplanens indvirkning
Styrkelse af bosætning og lokal identitet		X	X		X			X	X	Opgradering af P-pladser vil have en positiv virkning allerede på kort sigt, men specielt på mellemlangt og langt sigt. Aktiviteten er primært rettet mod regulering af trafik, hvor der er synergi med udvikling af specifikke stinet.
Aktivering af partnere		X	X		X			X	X	Centralt med besøgscenter og det målrettede informationsmateriale, med synergi til andre informationstiltag.
Aktivering af besøgende og borgere		X	X		X			X	X	Væsentligt at holde balance med de tilladelser/hensyn indsatsen kræver
Opkvalificering og certificering		X	X		X			X	X	Indsatsen har både primære og sekundære effekter.

4.6 TRILATERALT VADEHAVSSAMARBEJDE OG VERDENSARV VADEHAVET

Nationalpark Vadehavet er "født" ind i et internationalt samarbejde, idet Danmark siden 1982 har været en del af regeringssamarbejdet med Holland og Tyskland om beskyttelsen af Vadehavet – Det Trilaterale Vadehavssamarbejde. Det er et mere end 40-årigt samarbejde, som via firårige ministerdeklarationer sætter rammerne for det fælles arbejde.

I 2009 blev de tyske og hollandske vadehavsområder desuden optaget som UNESCO verdensnaturarvsområde, og den danske del blev optaget på listen i juni 2014. Nationalpark Vadehavet er focal point for den danske del af Verdensarven, dvs. at nationalparken håndterer kommunikation af Verdensarven, brug af logo mv.

En præmis for Nationalpark Vadehavet er at arbejde for bæredygtig udvikling, og nationalparkplanen har derfor fokus på FN's Verdensmål. Konkret har Nationalpark Vadehavet sammen med Vadehavskommunerne underskrevet Strategi for Bæredygtig Turisme for Verdensarv Vadehavet.

En central opgave i det Trilaterale Vadehavssamarbejde er desuden at sikre de tre landes fælles UNESCO verdensarv – Verdensarv Vadehavet. Nationalpark Vadehavet er dansk focal point, dvs. nationalparken skal sikre, at kommunikation og formidling af Verdensarv Vadehavet sker på rette vis. Der er i det trilaterale vadehavssamarbejde intensiv dialog med NGO'er og andre interessenter, som den del af beslutningsprocessen omkring tiltag under denne aftale (State of Conservation report 2024).

4.6.1 STATUS

Som et resultat af det Trilaterale Vadehavssamarbejde blev den første fælles forvaltningsplan Vadehavsplanen samt et overvågningsprogram vedtaget i 1997. Hensigten er, at forvaltningen af Vadehavet skal ske som én økologisk enhed og ikke med udgangspunkt i nationale eller regionale grænser.

Resultaterne af samarbejdet er bl.a. indarbejdet i dansk lovgivning gennem vadehavsbekendtgørelsen, som regulerer alle aktiviteter og færdsel i området. Samarbejdet indbefatter også interessenter fra de tre lande, som via den uafhængige sammenslutning VadehavsForum kommer med sine bidrag til strategier og udviklingsmuligheder i Vadehavsområdet.

De tre landes regeringer har fremsat en række målsætninger for det trilaterale samarbejde, herunder opretholdelse af et naturligt økosystem, tilpasning til klimaændringer m.v., bevarelse af landskabsværdier og kulturarven, opnå bæredygtig udnyttelse i henhold til Biodiversitetskonventionen og Habitatdirektivet samt opnå offentlighedens opbakning til beskyttelse af Vadehavet. Konkrete samarbejdsinitiativer omfatter fx udarbejdelse af en model for fælles gåseforvaltning.

Indsatsen med at synliggøre, tilgængeliggøre og bevare Verdensarven indgår dels i de ovennævnte fora under det trilaterale samarbejde, men også i det lokale Strategiforum for Verdensarv Vadehavet, som har formuleret en strategi og handlingsplan. Nationalparken har ansvaret for en bred vifte af handlingsplanens aktiviteter, som overlapper nationalparkens aktiviteter, men realiseringen vil ske i tæt samarbejde med Vadehavskommunerne, Naturstyrelsen, Vadehavets Formidlerforum, Business Region Esbjerg og en række

private og offentlige partnere. Denne indsats fortsættes med fokus på fælles finansiering og fundraising til de prioriterede tiltag.

Det Trilaterale Vadehavssamarbejde er aktuelt under omorganisering, hvor konkrete arbejdsgrupper for turisme, uddannelse (den Internationale Vadehavsskole, IWSS), shipping osv. lægges over i en Trilateral Partner Hub – et virtuelt netværkscenter, som skal huses i en bygning, som den tyske delstat Niedersachsen vil finansiere anlægget af.

De traditionelle ekspertgrupper for f.eks. fugle og klitter bevares under Det Fælles Vadehavssekretariat. Hvad disse ændringer betyder for det konkrete og praktiske trilaterale samarbejde vides endnu ikke

Samarbejdet skal fokusere på konkrete projekter og EU-finansiering af aktiviteterne, især med fokus på børn, unge og studerendes kendskab til og engagement i verdensarvsarbejdet. Det skal også afklares, om tværnationale initiativer på bygningsarven kan igangsættes – enten trilateralt og/eller med de nordiske verdensarvssteder.

Udnævnelsen som UNESCO Verdensarv Vadehavet deler Danmark med Tyskland og Holland. Formelt er det Slots- og Kulturstyrelsen, der har ansvaret for verdensarv i Danmark, og styrelsen har også ansvaret for kontakten med UNESCO (Paris), mens Miljøstyrelsen er site manager. Nationalparkfond Vadehavet er som nævnt focal point, dvs. ansvarlig for kommunikation og formidling af Verdensarv Vadehavet. Den opgave varetages ved at indgå i samarbejde i det Trilaterale Vadehavssamarbejde.

Også det lokale danske Strategiforum for Vadehavet som Verdensarv vil fortsat indgå i samarbejdet, ligesom der vil blive arbejdet på at få det aktiveret sammen med vadehavskommunerne og andre interessenter. Nationalparken vil fortsat være en del af Rigsfællesskabets Verdensarvsforening, hvor der arbejdes på at sikre statslige midler til arbejdet med de danske og grønlandske verdensarvssteder.

Endelig er nationalparken en del af Nordens verdensarvssteder, hvor der deles viden og kendskabet til verdensarven øges. I den kommende periode vil det desuden blive undersøgt, om det er muligt, i samarbejde med flere af de nordiske verdensarvssteder, at igangsætte et initiativ med nordisk medfinansiering. Alle de nordiske verdensarvssteder udfordres af stigende besøgstal og dermed behov for styring af besøgende, videndeling og afprøvning af styringsredskaber, bl.a. code of conduct.

I den kommende planperiode vil der være fokus på at skabe samarbejder med lokale og danske turismeorganisationer for at øge kendskabet til og samtidig sikre en god balance mellem benyttelse og beskyttelse af området (codes of conduct, visitor management m.m.).

Samtidig vil nationalparken i et vist omfang indgå i arbejdet med den trilaterale forskningsagenda, hvor nationalparkens forskningsudvalg er udset til en central rolle. Det samme gælder arbejdet med at rulle den såkaldte SIMP ud. SIMP'en (Single Integrated Management Plan, 2023) var et krav fra UNESCO tilbage til, da Vadehavet blev udnævnt som verdensarv, som gik ud på at, de tre lande skulle lave en fælles plan for at sikre samarbejdet om Vadehavets enestående, universelle værdier (udpegningsgrundlaget).

4.6.2 MÅLSÆTNING

Bekendtgørelsen om Nationalpark Vadehavet har følgende målsætninger, der vedrører Trilateralt Vadehavssamarbejde og Verdensarvs Vadehavet:

Nationalparken skal udvikles i samarbejde med Det Trilaterale Vadehavssamarbejde.

Nationalpark Vadehaves bestyrelse har i 2015 desuden vedtaget en strategi, der tilføjer følgende målsætning til bekendtgørelsen målsætninger:

Nationalparken skal bidrage til synligheden af og stoltheden over Verdensarv Vadehavet.

4.6.3 VURDERING

Nationalpark Vadehavet har i den forgangne planperiode leveret en betydelig indsats i det trilaterale samarbejde og i forhold til Verdensarven, og denne indsats fortsætter i den nye planperiode 2025-2030 i kraft af de beskrevne initiativer og aktiviteter.

Helt overordnet er det vurderingen, at nationalparkens tiltag i den kommende planperiode vil kunne fremme mulighederne for at udvikle lokalsamfund, erhvervsliv og turisme på et bæredygtigt grundlag. Aktiviteterne under indsatsområdet er i overvejende grad en videreførelse og eller udvikling af sammenlignelige tiltag i den foregående planperiode.

En del af indsatsen bygger på forudsætninger om samarbejde med andre aktører, herunder Miljøstyrelsen, Naturstyrelsen, Slots- og Kulturstyrelsen, kommunerne, forskningsinstitutioner og de internationale aktører i det Trilaterale Vadehavssamarbejde.

Alle de beskrevne tiltag er i klar overensstemmelse med målsætningen for udpegning af nationalparken, for nationalparkplanlægningen og i overensstemmelse med intentionerne i det Trilaterale Vadehavssamarbejde og konventionen om beskyttelse af verdens kultur- og naturarv fra 1972 om udpegning og beskyttelse af UNESCO Verdenshav. Gennemføres målene, hvoraf flere kan realiseres på mellemlang sigt, vil de udgøre et væsentligt bidrag til at styrke og udvikle det trilaterale Vadehavssamarbejde samt sikring, udvikling og formidling af UNESCO arven og Vadehavets enestående kultur- og naturværdier.

Der er tale om en overvejende sekundær indvirkning og klar synergi mellem de beskrevne aktiviteter, og en positiv indvirkning fra tiltagene kan ske allerede på mellemlang sigt.

Dette er illustreret i nedenstående Tabel 4 nedenfor. Vurderingen er gennemført i overensstemmelse med Miljøvurderingsloven (LBK nr 1976 af 27/10/2021) om miljøvurdering af planer og programmer og af konkrete projekter (VVM) og den tilhørende vejledning (Vejledningen til gennemførelse af direktiv 2001/42 om vurdering af bestemte planers og programmers indvirkning på miljøet). Det hedder her, at påvirkningerne bør omfatte "sekundære, kumulative, synergistiske, kort-, mellem- og langsigtede vedvarende og midlertidige positive og negative virkninger".

Tabel 6 Vurdering af nationalparkplanens indvirkning i forhold til det Trilaterale Vadehavssamarbejde og UNESCO Verdensarven. Der er i skemaet indført de påvirkninger der følger af bekendtgørelsen om miljøvurdering. Det handler om påvirkningen er direkte/primær eller indirekte/sekundær, om påvirkningen har effekt på kort, mellem eller lang sigt, om påvirkningen er vedvarende og endelig om den er positiv eller negativ.

Påvirkningen:	Primær	Sekundær	Synergi	På kort sigt	På mellem sigt	På langt sigt	Vedvarende	Negativ	Positiv	Vurdering af nationalparkplanens indvirkning
Miljøparameter										
Trilateralt Vadehavssamarbejde	X	X	X	X	X	X	X		X	Der er tale om en overvejende sekundær påvirkning med synergi mellem aktiviteterne og de øvrige indsatsområder og en vedvarende positiv effekt på mellemlang og lang sigt.
UNESCO Verdensarv Vadehavet	X	X	X	X	X	X	X		X	Der er tale om en overvejende sekundær påvirkning med synergi mellem aktiviteterne og de øvrige indsatsområder og en vedvarende positiv effekt på mellemlang og lang sigt.

5 KUMULATIVE EFFEKTER

Ved kumulative effekter forstås virkninger, der enten skyldes at flere af planens aktiviteter har effekt på den samme parameter eller at en tidligere, nuværende eller fremtidig aktivitet udenfor planen vil forstærke eller svække en del af planens påvirkning på en specifik parameter. Der kan være mange forskellige eksempler på dette blandt andet de planer/lovgivningen, der er nævnt i afsnit 3.2. til 3.4.

De kumulative effekter ved gennemførelsen af aktiviteterne i Nationalparkplanen kan vanskeligt beskrives i detaljer på nuværende tidspunkt, blandt andet fordi de bygger på frivillig indsats, samarbejdspartnere, deltagelse af forskningsinstitutioner, indgåelse af aftaler med private ejere og offentlige myndigheder.

Aktiviteterne vil også i nogle tilfælde kræve formel tilladelse efter forskellig lovgivning. Det er dog vurderingen at der næsten udelukkende vil kunne være tale om positive kumulative effekter. Aktiviteterne vil kunne forstærke eller virke sammen med tiltag i forhold til eksisterende natur og kulturtiltag, bidrage til andre tiltag for at styrke områdets erhvervsliv osv. Der er ikke ved vurderingen fundet forhold, hvor det vurderes at der vil kunne blive tale om eventuel negativ kumulativ effekt.

6 REFERENCESCENARIET

Miljøvurderinger skal generelt relateres til et referencescenarie (tidligere 0-alternativ), dvs. i forhold til den situation, hvor en givet plan eller et givet program ikke gennemføres. Som beskrevet er referencescenariet reelt ikke et alternativ i relation til nationalparkplanen, fordi det er et lovbundet krav at der løbende udarbejdes en plan dækkende en 6 års periode.

Der er i nærværende evaluering alene fundet neutrale eller positive effekter af planens gennemførelse. Et referencescenarie ville derfor som udgangspunkt betyde at disse hovedsageligt positive effekter ikke blev realiseret.

Natur og landskab

De planlagte aktiviteter omkring naturpleje, naturgenopretning, naturformidling, reduktion af invasive arter og prædatorer m.m. er alle tiltag, der kun vil have en positiv eller i værste fald neutral effekt. Hvis planen ikke gennemførtes ville denne effekt udeblive og øgningen i forhold til de nævnte arter og andre aktiviteter som fjernelse af affald, ville medføre at referencescenariet havde en negativ effekt.

Kultur og kulturhistorie

Aktiviteterne er i høj grad fokuseret på formidling og dette skal selvfølgelig ses i sammenhæng med de andre indsatsområder, specielt erhverv, turisme, friluftsliv, samt undervisning og formidling. Aktiviteterne er så generelt formuleret at det er vanskeligt at sammenligne med et referencescenarie, bortset fra en åbenlys positiv effekt ift. de nævnte andre indsatsområder ville bortfalde.

Friluftsliv og folkesundhed

Det helt centrale ift. disse indsatsområder er en styrkelse af mulighederne for friluftsliv og sikring af mere undervisning og formidling. Det har som udgangspunkt en neutral eller positiv effekt, men skal selvfølgelig afstemmes i forhold til naturbeskyttelsesinteresser.

Undervisnings, forskning og formidling

I et referencescenarie ville aktiviteterne omkring undervisning, forskning og formidling ikke blive gennemført. Disse er vurderet til at have en positiv effekt på både kort og langt sigt, der ville udeblive.

Lokalsamfund, erhverv og turisme

De planlagte aktiviteter handler i høj grad om involvering og "aktivering" af partnere i nationalparken. Det vil umiddelbart have en positiv effekt i forhold til fastholdelse af befolkning og sikring af indtægtsgrundlag i regionen videre, det virker balanceret ift. naturinteresser. Det fremgår også af Nationalparkens strategi fra 2016, at bæredygtighed er et grundlæggende princip for aktiviteterne.

Trilateralt Vadehavssamarbejde og verdensarv Vadehavet

Nationalparken understøtter og samarbejder omkring formål og aktiviteter relateret til det internationale samarbejde og udpegning som Verdensarvsområde. Samarbejdet giver mulighed for gensidig inspiration mellem interessenterne både nationalt og internationalt. For dette indsatsområde er et referencescenarie ikke relevant.

Det fremgår af lovrammen, at der skal gennemføres en vurdering af (rimelige) alternativer, med beskrivelse og vurdering. Det vedrører specielt alternativer, der har været vurderet og som ikke indgår i den udarbejdede Nationalparkplan.

Den nærværende plan er som beskrevet baseret på erfaringer fra den tidligere planperiode, aktiviteter der er fremstået i samarbejde med partnere og inspiration fra forskningsudvalg, nationalparkrådet m.m. og fra de bemærkninger, der er indkommet i høringsperioden.

Nationalparkplanen er som udgangspunkt så generel og principiel i tilgangen til de enkelte indsatsområder, at det ikke er relevant eller realistisk at forsøge at opstille alternativer til aktiviteterne, der er indeholdt i denne.

7 OVERVÅGNING OG AFVÆRGEFORANSTALTNINGER

Overvågning bør som udgangspunkt følge og være i samklang med vurderingerne i Miljørapporten her, hvor der specielt er behov, hvor der er forventede væsentlige positive effekter. Dette kan i høj grad være baseret på eksisterende overvågningsprogrammer, og de principper der har været fulgt i den seneste planperiode, hvor der har været gennemført flere evalueringer. Overvågning kan spænde fra feltarbejde i forhold til udvalgte arter og naturtyper, til teoretisk baserede evalueringer af tiltag i planerne.

Der er flere af de planlagte aktiviteter, der allerede indeholder elementer af overvågning, og der foregår allerede et relativt intensivt overvågningsarbejde i området i det nationale overvågningsprogram NOVANA.

I forhold til afværgeforanstaltninger kan der ikke peges på helt specifikke foranstaltninger, selvfølgelig set i lyset af, at det som udgangspunkt ikke er vurderet at aktiviteterne vil kunne medføre negative effekter. Der er en lovgivningsmæssig ramme, der skal overholdes og det grundlæggende princip omkring bæredygtighed. Der vil selvfølgelig være behov for at reagere, hvis nogle tiltag gennem overvågningsprogrammet/evaluering, viser sig at have utilsigtede negative effekter.

REFERENCER

Nationalpark Vadehavet 2013. Nationalparkplan for Nationalpark Vadehavet 2013-2018

Nationalpark Vadehavet 2019. Nationalparkplan for Nationalpark Vadehavet 2019-2025

Nationalpark Vadehavet 2024. Forslag til plan for Nationalpark Vadehavet 2025-30.

State of Conservation Report "The Wadden Sea (N1314)", Common Wadden Sea Secretariat (CWSS), Common Wadden Sea Secretariat, 2024.

